

PŮSOBNÍ KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SVATÉHO KARLA BOROMEJSKÉHO NA ÚZEMÍ BRNĚNSKÉHO BISKUPSTVÍ OD JEJÍHO PŘÍCHODU AŽ DO DNEŠNÍ DOBY

JANA BARBORA SLABĚŇÁKOVÁ

Úvod

Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského zaujímala nejen v minulosti, ale i v dnešní době významnou pozici mezi řadovými a kongregačními společenstvími na našem území. Jak v oblasti zdravotní a sociální – při péči o nemocné, chudé a opuštěné v nemocnicích, ústavech, sirotčincích i domácnostech, tak v oblasti školství – při výuce v soukromých školách, vyučování dívek ručním a domácím pracím nebo opatrování dětí předškolního věku, byla role této kongregace značná. Přestože boromejky na našem území působí již od roku 1837,¹ a kromě své stálé činnosti byly také hojně povolávány do nouzových nemocnic a lazaretů v době válečných sporů, aby ošetřovaly raněné (nejen v rámci našeho území), nebyla jejich dějinám dosud věnována historiky výraznější pozornost.

Ve starší literatuře obecně se zabývající tematikou řeholních společenství bývá jako zakladatel kongregace uváděn mladý francouzský advokát Josef Chauvenel (narozen v roce 1620 ve francouzském Nancy).² Toto tvrzení není zcela přesné, neboť ten, který za zakladatele bývá označován, se pro ženy shromážděné okolo sebe nikdy nepokusil žádat kupříkladu jejich uznání jako církevního řádu nebo kongregace. Přesnější je konstatování, že Josef Chauvenel dal podnět k pozdějšímu založení této kongregace. Po třicetileté válce věnoval své jmění na péči o nemocné a chudé a staral se i o své spolupracovnice, které se zasvětily téže práci. Poté, co zemřel na mor, jeho otec Emanuel vyplnil synovo přání a ve městě Nancy založil 18. června 1652 tzv. Dům milosrdenství³. Toto datum je považováno za oficiál-

1 Příchod prvních boromejek do Prahy z francouzského Nancy – viz Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, Šporkova 12, Praha (dále AK), materiál k dějinám kongregace, nestránkováno.

2 Např. Jirásko, Luděk: Církevní řády a kongregace v zemích českých. Praha 1991, s. 129.

3 V téže roce (31. srpna) dal toulský generální vikář Jean Midot povolení k dennímu slavení mše

ní datum vzniku kongregace. Ke státnímu schválení této skupiny sester vévodou Karlem IV. – zatím pod názvem „Služebnice Svaté rodiny Ježíše, Marie a Josefa“ došlo 6. května 1663.⁴ Téhož roku dne 21. května toulský biskup André du Saussay schválil společnost také církevně.⁵

Tyto ženy začaly být pro svoji činnost velmi záhy po začátku jejich působení nazývány milosrdnými sestrami – *Sœurs de la Charité*. Jelikož průčelí a dvůr domu, ve kterém bydlely, zdobilo několik soch světce Karla Boromejského⁶, začal se brzy k označení milosrdné sestry přidávat doplněk – od svatého Karla. Do počátku 18. století se sestry věnovaly v podstatě výhradně pečovatelské službě. Teprve v této době začínají přejímat ošetřování přímo v nemocnicích a v menší míře výuku a výchovu mládeže. K původnímu slibu milosrdenství a vytrvalosti přibývají později další tři klasické řeholní sliby – v roce 1704 slib poslušnosti, v roce 1708 slib chudoby a v roce 1711 slib čistoty.⁷ V situaci, která nebyla po vypuknutí francouzské revoluce na konci 18. století církevnímu stavu příznivě nakloněna, byla činnost sester ve Francii v roce 1789 zakázána. Na její obnovení musely počkat až do roku 1804. První sliby od roku 1789 složily nové členky v roce 1805. Kongregace se poté začala utěšeně rozvíjet a působiště sester se v roce 1825 poprvé přesunulo za hranice Francie do německého Koblenze.⁸ Třetím zahraničním působištěm se stala roku 1837 Praha.⁹

Studie sleduje působení boromejek na území brněnské diecéze, a to po celou dobu od jejich příchodu na první působiště v roce 1862 do dnešní doby. Klást si jakékoli časové mezníky ve sledování působení této kongregace na území brněnské diecéze bylo shledáno nevhodným a umělým. Studie se tak věnuje i novější histo-

svaté a požádal příslušný farní úřad, aby se ujal duchovní správy. Toto datum bývá někdy označováno za datum církevního schválení kongregace.

- 4 Sestrám je povoleno „žít i nadále společný život pod vedením svobodně zvolené duchovní představené. Mají vyhledávat a ošetřovat opuštěné chudé nemocné“. Jejich nejvyšší počet Karel IV. stanovil na dvanáct. Povolil právo představené přijímat majetek pro společenství a ujistil ústav o svojí přízni a ochraně. Vymínil si pro sebe a svoji rodinu denní vzpomínku v modlitbě. Viz AK, materiál k dějinám kongregace, nestránkováno.
- 5 Hrudníková, Mirjam (ed.): *Řeholní život v českých zemích, řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*. Kostelní Vydří 1997, s. 181.
- 6 Karel Boromejský se narodil 2. října 1538. Ve svých 27 letech byl jmenován milánským arcibiskupem. Založil špitál pro žebračky, lékařskou službu pro nemajetné a spolky pro morálně ohrožené. V letech 1576–1578 vypukl v okolí Milána mor, po jehož ústupu platil vývažovnu pro chudé lidi. Zemřel 3. listopadu 1584. V roce 1610 – 1. listopadu – byl kanonizován – viz Dachovský, Karel: *Svatý Karel Boromejský, 1538–1584*. Praha 1995, s. 1–53.
- 7 AK, materiál k dějinám kongregace, nestránkováno.
- 8 Tamtéž, nestránkováno.
- 9 O příchodu sester do českých zemí a o tom, co tomuto kroku předcházelo, viz další samostatná kapitola.

rii kongregace, tedy období po roce 1945, protože pohled na její dějiny na tomto území je pak komplexnější a ucelenější. Vynikne taktéž ne nepodstatný fakt, že sestry po svém vyhnání z mateřského domu v Praze v roce 1952 našly právě v brněnské diecézi své hlavní útočiště – nový, i když ne oficiální mateřský dům ve Znojmě-Hradišti. Kongregace ve své činnosti přestála období první i druhé světové války, následně i komunistickou totalitu, přestože v utlumené podobě svého působení. Citelně se boromejek dotkl odsun německého obyvatelstva po druhé světové válce, kdy v letech 1945–1947 jich bylo postupně odsunuto 332¹⁰ (jedná se o více než čtvrtinu z počtu sester, které kongregace měla na konci druhé světové války). V době snahy o likvidaci řeholního života v padesátých letech 20. století byly boromejky nejvíce perzekvovaným ženským řeholním společenstvím v tehdejší Československu.¹¹ V dovedení studie až do dnešní doby tkví možnost, jak jasně postihnout a ukázat dynamický vývoj tohoto řeholního společenství v celé jeho šíři. Do dnešních dnů setrvaly členky této kongregace na území brněnské diecéze v jediném působišti.

Jednotlivé lokality, kde kongregace působila, jsou seřazeny ve studii chronologicky vzestupně podle data příchodu sester na tato působiště, protože často neznáme přesná data zahájení jednání, která mohla i o několik let předcházet a datum příchodu bývá spolehlivě doloženo jedním (nebo i více prameny).

U všech působišť jsou popsány nejdůležitější body jejich historie a případně velmi stručně je shrnut pozdější osud po odchodu sester. U domu v Brně na Údolní ulici je pro úplnost problematiky postihnout také zrod Kongregace Sester Těšitelk Božského srdce Ježíšova, neboť její vznik úzce souvisí s boromejkami – první Těšitelka vzešla z jejich řad, v nichž působila jako pomocná sestra.

Vzhledem ke kusým pramenům k některým filiálním domům může studie působit disproporcionálně, ale nebylo možno zpracovat dějiny jednotlivých domů (a taktéž některá údobí v jejich dějinách) stejně podrobně a vyváženě.

Příchod prvních sester do Čech a počátky jejich působení

Počátek činnosti kongregace souvisí s osobami Aloise Klara (1763–1833) a jeho syna Paula Aloise Klara. V roce 1807 se stal Alois Klar jedním ze čtyř zakladatelů pražského soukromého ústavu pro slepé děti. V roce 1832 založil Ústav pro zaopatřování a zaměstnání dospělých slepců. Prostředky k realizaci podniku opatroval prodejem svých spisů. Po jeho smrti v roce 1833 se pokračo-

10 AK, materiál k dějinám kongregace, nestránkováno.

11 Odsouzeno a vězněno bylo celkem 22 sester a taktéž padl rozsudek o – svou délkou poměrně neobvyklém – trestu dvacet let odnětí svobody pro Marii Bohumilu Langrovou, která nakonec byla po osmi letech propuštěna na amnestii – viz Vlček, Vojtěch: *Procesy s řeholnicemi v 50. letech*. In: Vlček, Vojtěch (ed.): *Ženské řehole za komunismu (1948–1989)*. Olomouc 2005, s. 62 a 67.

čovatelem započatého díla stal jeho syn Paul Alois Klar. Pro založený ústav vypracoval stanovy. Jeden z jejich článků hovořil o tom, že ústav má být předán Milosrdným sestrám sv. Karla Boromejského. Stanovy byly v krátkém čase potvrzeny i císařem. Problematické ovšem bylo to, že nejbližší členky kongregace sv. Karla Boromejského měly v této době sídlo ve Francii a bylo třeba vyřešit jejich případný příchod do Čech.¹²

Po zahájení jednání s představenými kongregace v Nancy obdržel Paul Alois Klar zprvu zamítavou odpověď. Později byl ochoten generální dům žádost o rozšíření kongregace do Čech vyslyšet pod podmínkou, že se v Čechách najdou dívky ochotné vstoupit ve Francii do noviciátu a odtud se na své působiště později vrátit. Kanovník Heřman Dichtl z Českých Budějovic, který byl rodinným známým Klarů, našel první dvě dívky – Terezii Waltrovou a Františku Fickerovou, které se 9. června 1834 společně s ním vydaly do Francie do mateřského domu kongregace v Nancy, aby zde prožily období noviciátu a poté se navrátily započít činnost nové větve do Prahy. V roce 1835 našel další dvě dívky pro noviciát v Nancy – Terezii Preinfalkovou a Janu Němcovou. V roce 1837 se přiblížil okamžik konce noviciátu prvních dvou sester, které mohly již složit sliby a odejít do Čech. U druhých dvou dívek bylo nakonec rozhodnuto, že po udělení dispense mohou sliby také složit, aby se mohly posléze vydat všechny sestry společně na cestu zpět do rodné země. Dne 8. září 1837 tak složily první čtyři české boromejky v Nancy sliby.¹³

Dne 28. září 1837 se dívky navrátily do Prahy a s nimi dvě francouzské sestry, které jim byly dány k doprovázení – Theresia Helvig a Ursula Boirson. Zde svým působením při Klárově ústavu slepců zahájily činnost nové větve boromejek.

Doba, ve které přišly do Čech, byla dobou poměrně výrazného rozvoje řeholních společenství a kongregací. Reforma a obnova zbývajících církevních řádů, které působily i po náboženských reformách Josefa II., probíhala v zemích habsburské monarchie od roku 1849. Z mužských řádů po polovině devatenáctého století vzrostl význam především redemptoristů a opravdu zcela mimořádného významu nabyly nově zakládané ženské kongregace a řeholní společenství. Jejich posláním bylo především působení na poli charitativním – práce v nemocnicích, sirotčincích, starobincích, v ústavech pro tělesně i duševně postižené a v dalších druzích sociálních ústavů. Nemalou roli sehrály tyto kongregace taktéž na poli vzdělávání a výuky (především dívek).¹⁴

12 Císař Josef II. poznal boromejky při návštěvě Marie Antoinetty ve Francii a dokonce se je pokusil uvést do Vídně. Sestry tam na krátkou dobu opravdu byly, ale záhy se vrátily zpět. Proto bylo nutné jednat o jejich případném příchodu přímo s generálním domem ve francouzské Nancy – viz AK, materiál k dějinám kongregace, nestránkováno.

13 AK, Kronika Milosrdných sester svatého Karla Boromejského, díl I., s. 16.

14 Jirásko, Luděk: Církevní řády, s. 13.

Na tomto místě je nutné si také uvědomit, že boromejky drží primát – svoji činnost u nás zahájily ještě před rokem 1848, a to jako první z nových společenství, jejichž hlavní cíl práce směřoval především ke zdravotnictví a charitativní péči. Boromejky svým příchodem do Čech přinášejí jisté novum v novodobé péči o potřebné. Teprve následně z nových kongregací zahájila činnost na poli sociální služby Kongregace chudých školských sester, pak Kongregace šedých sester III. řádu sv. Františka z Assisi a Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže. Nutno také podotknout, že žádná z dalších později sem uvedených, anebo zde vzniklých řeholí, nedosáhla už pak takové šíře ani obsahové ani místní jako uvedené čtyři kongregace.¹⁵

Jak již bylo řečeno, své první působiště sestry našly při Ústavu slepců v Praze, v jehož prostorách zatím i bydlely. Jelikož do Prahy přišly téměř bez prostředků, byly hned od začátku svého působení odkázány na milodary a prostředky z různých nadací. Jedněmi z prvních podporovatelů (a těmi hlavními) se stali sourozenci František Jiří a Helena Lobkowiczovi. Podporovali sestry velmi výrazně materiálně i finančně.¹⁶ Bez Lobkowiczů a dalších dobrodinců by se dobročinnost boromejek nemohla zdaleka rozvinout do té míry, do které se to zdařilo v následujících letech.¹⁷ Rodící se řeholní společenství toužilo mít brzy vlastní zázemí, neboť poměry a vztahy v Ústavu slepých se zhoršovaly a sestry chtěly po vybudování vlastního mateřského domu s přílehlou malou nemocnicí z ústavu odejít. Tak v roce 1839 byly dány peníze, které kongregace doposud od dárců obdržela, do opatrování baronce Thysebaerthové, která je dala do záložny, aby přinášely zisk.¹⁸

K tomu, aby kongregace dále mohla provádět svoji činnost, bylo nutno zažádat o státní souhlas s působením sester v Praze. Dne 2. listopadu 1839 bylo uděleno nejvyšším rozhodnutím císaře státní schválení „Ústavu milosrdných sester svatého Karla Boromejského“. Pro společenství byly také vypracovány konstituce přizpůsobené místním poměrům v Čechách a bylo nutné je nechat schválit papežským stolcem, neboť pražský arcibiskup nemínil nechat kongregaci přijímat nové členky, dokud nebude mít místní nově vzniklé společenství stvrzené konstituce. Do Říma putovala 31. prosince 1839 žádost o schválení latinského textu konstitucí. Až v této době se přišlo na to, že francouzská větev boromejek nebyla dosud schvá-

15 Čáňová, Eliška: Činnost řeholních řádů a kongregací v Čechách (1848–1918). Praha 1997, s. 15.

16 AK, materiál k dějinám kongregace, nestránkováno.

17 AK, Kronika Milosrdných sester díl I., s. 48.

18 Kronika sester uvádí jmenovitě například tyto dary: 500 zl. od císařovny Marianny, 4000 zl. od kněžny Löwensteinové, 300 zl. od pana Rampla z Českých Budějovic, 1000 zl. od císařovny matky. Tyto prostředky byly dány sestrám na vybudování vlastního mateřského domu v Praze – viz tamtéž, s. 48.

lena papežem. Stalo se tak až 24. května 1841 kdy byl „Ústav milosrdných sester svatého Karla Boromejského“ schválen jako kongregace se třemi jednoduchými sliby – čistoty, chudoby a poslušnosti.¹⁹ Schválena byla nejen větev kongregace v Praze, ale konečně i základna v Nancy.

Snaha o získání vlastního mateřského domu neustávala ani při čekání na schválení papežem. V roce 1842 se kongregace, znovu za výrazné finanční podpory Františka Jiřího a Heleny Lobkowiczových, stala majitelkou dvou zahradních domků ve Vlašské ulici na Malé Straně v Praze. Tyto domky vytvořily základ pro mateřský dům, který byl 28. ledna 1843 slavnostně vysvěcen. První pacientka do malé šestilůžkové nemocnice byla přijata již téhož roku.²⁰ Dne 17. května 1843 složily svaté sliby (profesi) první dvě novicky přijímané již v Čechách. K volbě první generální představené české větve kongregace došlo 19. března 1846, kdy podle očekávání byla všemi hlasy zvolena dosavadní určená představená Theresia Helvig, která byla ustanovena průvodkyní sester do Čech.²¹

Postupně se začala činnost kongregace rozšiřovat po Čechách. Další filiální domy vznikaly vždy odchodem minimálně tří sester na místo nového působišť. Tak boromejky postupně začaly působit v dalších diecézích například v Podolí u Mělníka (1841), v Třeboni (1842), v Litoměřicích, v Prčici (1845), v Oseku (1847), v Liberci (1848) a v Českých Budějovicích (1849). V této době dostávala kongregace i další nabídky na svoje působení, ale musela je vzhledem k nedostatku sester odmítat.²² Dále v roce 1854 byla převzata činnost v Rožďalovicích a také, a to 24. října, v ženské trestnici v Praze na Hradčanech.²³

Roku 1856 započaly sestry službu ve Všeobecné nemocnici v Praze.²⁴ Dříve než boromejky přenesly svoji činnost také na Moravu na teritorium brněnského biskupství, začaly působit například v Rakousku v Ischlu nebo v tehdy pruském Slezsku v Nise. Tohoto působišť si je třeba povšimnout trochu pozorněji, jelikož se stalo první samostatnou větví, oddělenou od pražského mateřského domu, a také z něj vyšly sestry pro jeden z námi sledovaných domů v brněnské diecézi.

19 Tamtéž, s. 99.

20 Nemocnice byla již třetím působišťem sester v Praze, jelikož na konci roku 1839 existoval po působišťi v ústavu slepců první filiální dům – Ústav sv. Notburgy – sirotčinec – viz tamtéž, s. 51.

21 Tamtéž, s. 146.

22 AK, Přehled rozvoje a činnosti kongregace v Českých zemích, strojopis, s. 2.

23 Převzetí ženské trestnice v Praze vnáší do činnosti boromejek v českých zemích dosti jiný rozměr. Služba u vězeňkyň nebyla nikdy v obvyklém rámci působení členek kongregace. Jedná se též o první státní ústav, který kongregace převzala – viz AK, Kronika Milosrdných sester díl II., s. 46.

24 Není účelem této studie vypsát seznam všech filiálních domů od příchodu sester do Čech, přesto byly pro představu vyjmenovány všechny filiální domy v Čechách v prvních dvou desetiletích působení kongregace, aby si čtenář mohl udělat představu o rozvoji činnosti.

V roce 1848 získaly sestry státní souhlas s převzetím arcibiskupského hospodářství v Nise. Dokonce zde mohl být zřízen i vlastní noviciát. Již v roce 1850 se ale rozhodl pražský mateřský dům niský noviciát zrušit. Po čase byl ale opět obnoven a dokonce došlo roku 1857 k papežskému schválení slezské, na Praze nezávislé větve kongregace boromejek.²⁵ Mateřský dům této větve byl roku 1871 přesunut do Třebnice (tehdy pruské Slezsko), roku 1879 přeložen do Těšína (tehdy rakouské Slezsko) a v roce 1889 vrácen zpět do Třebnice. Za situace, kdy se kongregační činnost poměrně rychle rozšiřovala, přišly sestry také na své první působiště v brněnské diecézi.

Příchod sester na území brněnského biskupství

Boromejky zahájily svoje působení v této diecézi v Líšni u Brna (dnes se jedná o městskou část) v roce 1862. Počátek jejich činnosti zde není spjat s osudy nikoho menšího, než jednoho z nejvýznamnějších moravských politiků devatenáctého století – Egberta hraběte Belcrediho (1816–1894), který si přál na svém líšeňském panství poskytnout dětem tamních rodičů lepší a organizovanou péči. Jako člověk vzdělaný a zcestovalý znal práci boromejek a obrátil se přímo na ně (viz dále).

Poté se sestry v brněnské diecézi začaly postupně usazovat na dalších místech. Jedná se o dvanáct míst, na kterých postupně působily. Tři z nich se nacházela přímo v Brně²⁶ a zbývajících devět na celém teritoriu biskupství. Do jejich celkového počtu jsem nezapočítala dům na Charbulově ulici v Brně a taktéž pět tzv. domečků (čtyři byly založeny ve městě Brně a jeden v Jihlavě v 70. a 80. letech 20. století, za účelem tehdy zakázané výchovy nových sester). K těmto šesti domům nebylo přidruženo přímo žádné místo, kde by jednotlivé sestry pracovaly v konkrétní sociální oblasti, protože komunity byly tajné a probíhala v nich pod vedením starších sester důchodového věku formace nového kongregačního dorostu. I přesto o nich bude také stručně řeč níže. V roce 1862, kdy přichází kongregace působit do Líšně, má již na našem území přes dvacet působišť a nové domy se budou poměrně rychle šířit do všech diecézí.²⁷

V době, kdy boromejky přišly, působila na území brněnské diecéze pouze tři ženská řeholní společenství – voršilky, které se zabývaly především výchovou dívek, s jedním působištěm v Brně a jejich výukou ve školách, alžbětinky, které pečovaly o staré, nemocné a opuštěné lidi, taktéž s jedním působištěm v Brně, a vincentky, které působily také převážně na poli zdravotnické péče. Počet všech

25 Packa, Martin: Působení Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v čs. Slezsku a severní Moravě v letech 1945–1953, oborová práce k státní magisterské zkoušce, Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity. Opava 2005, s. 18.

26 Působiště v Líšni je počítáno podle dnešního stavu taktéž za působiště brněnské.

27 AK, materiál k dějinám kongregace, nestránkováno.

sester k začátku roku 1863 byl 63.²⁸ Všechna tato řeholní společenství postupně začala rozšiřovat svoji činnost a také začala přibývat další.

Dějiny jednotlivých filiálních domů kongregace v brněnské diecézi

Brno-Líšeň

Dne 23. června 1862 předložil Egbert hrabě Belcredi generální představené kongregace²⁹ Eufemii Němcové obsáhlou zprávu o svých plánech. V Líšni hodlal založit ústav, ve kterém by byly vyučovány dívky ženským pracím, a taktéž projevil přání, aby boromejky zřídily opatrovnu pro nejmenší děti a případně pečovaly o sirotky.³⁰ Pro tyto účely byl hrabětem zakoupen selský statek se dvěma obytnými domky s pozemky o výměře jednoho lánu. Sestry s plány hraběte Belcrediho souhlasily. Dne 24. října bylo dopisem generální představené Eufemie Němcové sděleno, že kongregace se ústně dohodla s hrabětem Belcredim na tom, že v jím darovaných domcích bude provádět dobročinnou činnost – péči o chudé a nemocné (což se nakonec neuskutečnilo), výuku ručních prací a později také školní vyučování dívek. Taktéž byl, prostřednictvím ordinariátu, požádán brněnský biskup Antonín Arnošt hrabě Schaffgotsche, aby vzal tuto věc na vědomí a přijal boromejky do své otcovské ochrany.³¹ Tak již 11. listopadu téhož roku přijely do Líšně první tři sestry z mateřského domu v Praze – vůbec první tři boromejky na území brněnského biskupství. V jednom ze zakoupených domků bydlely a v druhém byla zřízena dívčí škola, pracovna i opatrovna.

V dalším roce se začalo se stavbou nové budovy vhodné pro školní výuku a trvalé bydlení sester.³² Na dotaz brněnského ordinariátu ze dne 17. února 1863 číslo 151, sdělila generální představená dopisem z 9. března, že škola kongregace v Líšni nemá žádný vlastní vyučovací plán a že se řídí předpisy platné direktivy a bude vyučovat předměty určené pro triviální školu. Dále sdělila, že v pracovně se bude mimo jiné vyučovat pletení, háčkování a zašívání.³³

Nově postavená školní budova byla v průjezdu označena reliéfním znamením rodu Belcredi a ve druhém patře domu byla zřízena kaple sv. Josefa. Náklady na ni

28 Personalstand der Secular- und Regular-Geistlichkeit des Bisthums in Mähren im Jahre 1863. Brünn 1863.

29 Není-li uvedeno jinak, rozuměj generální představenou pražské větve boromejek.

30 AK, Kronika Milosrdných sester díl III., s. 1.

31 Moravský zemský archiv (MZA), fond E 80 Biskupský ordinariát, inv. č. 569, sign. B160/1c Filiální dům v Brně-Líšni, kart. 120.

32 Košťál, Pavel: Klášter a škola kongregace milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Líšni, Líšeňské noviny, číslo 11, listopad 2006, s. 11.

33 MZA, fond E 80 Biskupský ordinariát, inv. č. 569, sign. B160/1c Filiální dům v Brně-Líšni, kart. 120.

se vyšplhaly na 22 tisíc zlatých rakouské měny.³⁴ Dne 9. dubna bylo přípisem číslo 7038 c. k. místodržitelství povoleno vyučování dívek.³⁵ V roce 1864, po zrušení vyučování chlapců v nevyhovující budově radnice, převzala kongregace na přání hraběte Belcrediho také jejich výuku.³⁶ Za prusko-rakouské války se prostory školy změnilы dočasně na lazaret, kde byli ošetřováni prušští vojáci.³⁷

V roce 1874 byla dosavadní koedukovaná škola opět rozdělena. Výuka chlapců se přestěhovala do budovy bývalého lihovaru. V roce 1886 přibyla k dosavadním budovám nová pro dětskou opatrovnu, která si vyžádala náklady šest tisíc zlatých rakouské měny, které uhradil hrabě Belcredi. Zde bylo pečováno o předškolní děti obou pohlaví.

Průměrný počet dětí vyučovaných v klášterní škole již od jejího vzniku výrazně stoupal. Zpočátku přicházelo 236 žákyň školou povinných a tehdy byla škola pravděpodobně dvojtřídní. Od roku 1868 je již doložena jako trojtřídní. V roce 1892 při průměrné návštěvě 404 žákyň škola figuruje jako čtyřtřídní, v letech 1893/1894 jako pětítřídní se 425 žákyněmi.³⁸ Údaje o počtu dětí v opatrovně nemáme pro tuto dobu uchovány. V roce 1905 žádaly sestry Zemskou školní radu o právo veřejnosti pro dívčí školu. Ta byla vizitována zemským školním inspektorem A. Krondlem, který její stav shledal uspokojivým a přislíbil udělení práva veřejnosti. To však bylo líšeňské škole po prvotním zamítnutí a opětovné žádosti ze dne 19. října 1907 nakonec uděleno až roku 1908 výnosem číslo 356 II ministerstva kultu a vyučování z 8. září.³⁹ Od počátku školního roku 1909/1910 byla škola rozšířena znovu – na šestitřídní s 465 žákyněmi. Návštěvnost školy byla v průběhu roku značně kolísavá. Zatímco v měsících zimních byla poměrně dobrá, v letních zejména starší dívky pomáhaly s pracemi doma a v hospodářství svým rodičům a docházka do školy značně poklesla. Na tuto skutečnost si sestry stěžovaly a vyzývaly rodiče, aby dívky do školy přece jen posílali.⁴⁰ V opatrovně bylo roku 1911 pečováno o 72 chlapců a 98 děvčat.⁴¹ Školní

34 Archiv města Brna (AMB), fond M 115 Dívčí klášterní škola národní, Brno-Líšeň 1863–1949, inv. j. 324 Kronika dívčí školy v Líšni.

35 Opis přípisu – viz MZA, fond E 98 Boromejky Brno-Líšeň, kart. 1.

36 AMB, fond M 115 Dívčí klášterní škola národní, Brno-Líšeň 1863–1949, inv. j. 324 Kronika dívčí školy v Líšni.

37 Košťál, P.: Klášter a škola kongregace milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Líšni, Líšeňské noviny, číslo 11, listopad 2006, s. 11.

38 AMB, fond M 115 Dívčí klášterní škola národní, Brno-Líšeň 1863–1949, inv. j. 324 Kronika dívčí školy v Líšni.

39 Tamtéž.

40 Tamtéž.

41 AMB, fond M 117 Dětská opatrovna při dívčí klášterní škole s právem veřejnosti v Líšni, inv. j. 1

rok měl stabilní řád – zahájen byl slavnostní bohoslužbou s litaniami k Duchu svatému a poté čtením školního řádu. V průběhu roku bývala slavnost prvního svatého přijímání, velmi slavnostní charakter měl také průvod na svátek Božího těla, kterého se účastnily žákyně i učitelky. Taktéž bývaly na den sv. Marka a v tzv. křížových dnech průvody do polí. Na dušičky dívky s učitelkami navštěvovaly obřady za zemřelé v kostele a na hřbitově. Každým rokem také byly připomínány narozeniny a svátek císaře. O Vánocích dívky předváděly vždy nějaké divadelní představení, které v průběhu roku nacvičily. Taková představení hrály i děti z opatrovny. Líšeňská vrchnost po většinu let podělila na Vánoce děti sladkostmi, jablky, ořechy a drobnými dárky a šest až dvanáct nejchudších žákyň bylo poděleno oblečením a obuví. V zimním období bývala za finanční podpory hraběcí rodiny v klášterní kuchyni vařena polévka, kterou denně dostávalo v průměru sto dětí. Před závěrem školního roku skládaly dívky zkoušku z náboženství. Rok končil slavnostní bohoslužbou a zpěvem *Te Deum*.⁴²

Za první světové války počet dívek navštěvujících školu značně poklesl. Jejich potřeba při pracích v domácnosti se stala palčivější vzhledem k tomu, že muži byli nasazeni ve válce. Dívky již od školního roku 1914/1915 vypomáhaly se sběrem ostružinového a jahodového listí na čaj a mezi rodinami žákyň byly dělány také sbírky na vlnu, ze které pak byly pleteny ponožky, rukavice, šály a kukly, které byly prostřednictvím Červeného kříže posílány vojákům na frontu.

V roce 1915 byla uzavřena dětská opatrovna, jelikož sestra Ubalda Struháčková byla povolána do Prahy k ošetřování vojáků a nebyla za ni vhodná náhrada.⁴³ Po válce však byla opět otevřena. Ve školním roce 1919/1920 se do školy přihlásilo 564 žákyň, což bylo v její historii doposud nejvíce. Jejich počet ale v průběhu roku opět klesl. V roce 1929 byla v měsících lednu, únoru a březnu poskytnuta nákladem obce a Okresní péče denní dávka mléka pro 70 nejchudších žákyň školy. I v následujících letech toto opatření zůstalo, jen někdy bylo nahrazeno vařením polévky jako v dřívějších dobách. Ve školním roce 1939/1940 byla třída opět redukována na pětitřídní, z důvodu odchodu mnoha žákyň do měšťanské školy.⁴⁴

V době mobilizace od 24. do 28. září 1938 byli v dívčí klášterní škole ubytováni vojáci 43. pluku československé armády. Léta druhé světové války poznamenala činnost sester v Líšni podstatně radikálněji než léta té první. V roce 1941 byla část jejich pozemků zabrána firmou Flugmotorwerke Ostmark za účelem obrany státu

Opatrovna seznam dětí 1910/11–1911/12.

42 AMB, fond M 115 Dívčí klášterní škola národní, Brno-Líšeň 1863–1949, inv. j. 324 Kronika dívčí školy v Líšni.

43 Tamtéž.

44 AMB, fond M 115 Dívčí klášterní škola národní, Brno-Líšeň 1863–1949, inv. j. 323 Kniha konferenčních protokolů.

(byla zde vybudována továrna na letecké motory), což bylo boromejkám sděleno přípisem Obecního úřadu v Líšni z 13. srpna téhož roku.⁴⁵

V roce 1943 došlo ke zrušení dívčí školy sloučením s chlapeckou obecnou školou, přičemž výuka probíhala jak v budově chlapecké, tak klášterní školy. Ke dni svého zrušení 31. srpna 1943 měla klášterní škola pět tříd, jež navštěvovalo 206 žákyň.⁴⁶ Vyučování převzaly na škole civilní učitelky a řádové sestry se rozjely na nová působiště až na Norbertinu Bednaříkovou, která byla zaměstnávána výukou náboženství na veřejné škole a taktéž v letech 1944 a 1945 pečovala o nemocné přímo v jejich domovech. V srpnu 1944 byla budova školy obsazena vojáky, kteří zde bydleli a značně poničili její vybavení. Záhy po skončení války bylo vyučování na škole obnoveno. Neuběhl však dlouhý čas a škola byla v roce 1948 k 1. září zestátněna⁴⁷ a byl ustanoven nový učitelský sbor. Sestry učitelky z Líšně byly opět odvolány na jiná místa. Dnem 12. února 1949 byla definitivně ukončena činnost klášterní školy v souvislosti s oficiální proticírkevně vedenou politikou státu.⁴⁸ I přes ukončení vyučování ještě zůstaly v klášteře, ve kterém již uhájily pro svoje potřeby pouze prostory kaple a klauzury, tři sestry, které se staraly o klášterní hospodářství.

Dne 29. srpna roku 1950 byl sestřím církevní referentkou Městského národního výboru doručen přípis Státního úřadu pro věci církevní ze dne 26. srpna 1950,⁴⁹ sdělující, že z důvodu účelnějšího využití klášterních budov je nutno, aby se do 30. srpna téhož roku vystěhovaly do kláštera v Albrechticích. Následujícího dne v šest hodin ráno přijelo pro zbývající členky kongregace auto, které je tam odvezlo. Tento den znamenal definitivní ukončení činnosti boromejek v Líšni. Klášter byl zrušen a jeho hospodářství převzalo Jednotné zemědělské družstvo Líšeň.⁵⁰

Nová Říše

V roce 1858 byl na památku narození korunního prince Rudolfa v obci Nová Říše ustaven Dobročinný spolek korunního prince Rudolfa.⁵¹ Prvním předsedou

45 MZA, fond E 98 Boromejky Brno-Líšeň, inv. č. 4 Zabraní pozemků kláštera firmou Flugmotorwerke Ostmark, kart. 1.

46 AK, materiál k dějinám filiálního domu v Líšni, nestránkováno.

47 Tento krok byl součástí vlny zestátnování škol, která probíhala již od dubna 1948 – viz Schildbergerová, Assumpta, Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. In: Ženské řehole za komunismu 1948–1989. Olomouc 2005, s. 215.

48 Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského: Láska smrtí nekončí. Český Těšín 2006, s. 39.

49 AK, přípis Státního úřadu pro věci církevní č. j. 26.k-ž-1950 z 26. srpna 1950.

50 AK, materiál k dějinám filiálního domu v Líšni, nestránkováno.

51 „Za příčinou narození císařského dědice trůnu, pro věrné národy rakouské tak radostiplného,

byl zvolen starosta obce Josef Hris. Výborem spolku bylo rozhodnuto, že v obci bude zřízena nemocnice pro chudé a opuštěné nemocné. Na její zřízení věnovala obec Nová Říše 400 zlatých jako základní jistinu se závazkem, že bude tak dlouho k této jistině přispívat pět procent úroků, až potřebný obnos bude pohromadě. Také premonstrátská kanonie přispěla na dobročinný účel, a navíc byla vypsána loterie, která přinesla nemalé finanční prostředky.⁵² Spolkem bylo následně zakoupeno spáleniště budovy č. p. 41 na západní straně náměstí v Nové Říši, které bylo zvýšeno o jedno patro, a ústav byl 21. srpna 1863 slavnostně vysvěcen opatem premonstrátského kláštera v Nové Říši Antonínem Širkem a nazván Nemocnicí korunního prince Rudolfa. Dále bylo potřeba vyřešit, kdo převezme jeho vedení. Jménem spolku o toto byla panem Marcelinem Rieszem požádána tehdejší generální představená boromejek Eufemie Němcová. Tou bylo po její návštěvě a po jednáních o nutných úpravách převzetí ústavu přislíbeno. V roce 1864 vyšly tiskem stanovy spolku, jimiž byl každý člen zavázán k pravidelným příspěvkům, aby fond měl i nadále prostředky nutné k ošetřování chudých nemocných. Další peníze byly získávány výnosy z divadel, koncertů apod. Do spolkové nemocnice měl být přijímán každý bez rozdílu pohlaví, stavu, náboženství a příslušnosti, přičemž přednost při nedostatku místa by měli obyvatelé katastrální obce Nová Říše.⁵³

Dne 8. ledna 1864 přišly do Nové Říše tři boromejky z pražského mateřinice a hned následujícího dne převzaly správu ústavu. Do stanov spolku bylo pak včleněno také převzetí a hlavně vedení ústavu sestrami.⁵⁴ Jelikož při působitích boromejek bývala většinou snaha sdružovat více dobročinných účelů, tak i v Nové Říši brzy chtěly otevřít opatrovnu a také industriální školu. Za tímto účelem byla vyhlédnuta sousední usedlost č. p. 40, která by byla dostavěna do stejné výše souměrně s dosavadním ústavem. Generální představená kongregace na tento účel dala 200 zlatých.⁵⁵

vyhověl pan Josef Hris, tehdejší přednosta v Nové Říši, nejvyššímu přání Jeho c. k. apoštolským veličenstvem vyslovenému – aby totiž na místě všech obyčejných slavností a osvětlení nějaký dobrý skutek vykonán byl – tím způsobem, že svolal všechny údy obce Novoříšské již voleni býti mohou, a tito uzavřeli, na ustavičnou této přeblahé události paměť, vyvoliti ze svého středu výbor, který sobě vytknul za úkol, zříditi v Nové Říši nemocnici pro chudé – viz Státní okresní archiv Jihlava (SOKA Jihlava), Římskokatolický farní úřad Nová Říše 1701–1952, inv. č. 212 Stanovy dobročinného spolku korunního prince Rudolfa v Nové Říši, s. 5, kart. 8.

52 Loterie vynesla 3200 zlatých rakouské měny – viz Židek, Cyril: Památka na slavnost posvěcení Ústavu korunního prince Rudolfa v Nové Říši, dne 21. 8. 1878. Třebíč 1878, s. 6.

53 Tamtéž, s. 12.

54 „Vnitřní správu spolkového ústavu povede Kongregace sester svatého Karla Boromejského“ – viz tamtéž, s. 15.

55 AK, Kronika Milosrdných sester díl III., s. 21.

Na žádost novoříšského faráře Antonína Haubera přislíbil císař František Josef I. při audienci 17. července roku 1865⁵⁶ ústavu v Nové Říši v budoucnu podíl ze státní loterie. Dne 26. září téhož roku císař skutečně schválil přijetí nemocnice korunního prince Rudolfa v Nové Říši do seznamu a ve stanovené době měla podíl na výtěžku c. k. státní loterie. Roku 1867 přispěla částkou 900 zlatých rakouské měny rakouská císařovna Karolína Augusta⁵⁷ a po císařově příslibu byl dům č. p. 40 zakoupen ještě téhož roku za 4263 zlatých rakouské měny. Dne 8. září 1868 došel z Brna přípis s potěšující zprávou, že podle nejvyššího rozhodnutí panujícího císaře z 30. srpna 1868 obdrží novoříšská nemocnice z výtěžku dvanácté státní dobročinné loterie šest až osm tisíc zlatých. Rozhodnutí finančního ministerstva z 15. prosince 1869 pak spolku sdělilo, že „Jeho Veličenstvo císař pán z výnosu této loterie ráčil darovat osm tisíc zlatých rakouské měny“.⁵⁸ Roku 1877 se výbor rozhodl definitivně přestavět celý objekt a dokončit kapli sv. Rudolfa. Již od roku 1876 do konce roku 1877 přispělo více anonymních a tři jmenovaní dobrodinci různé vysokými peněžními částkami, které dohromady sečteny daly sumu 251 zlatých a 50 krejcarů rakouské měny.⁵⁹

Dostavba domu byla zahájena 1. dubna 1878 a velmi rychle pokračovala, takže již 20. srpna stála na místě dvou původních domů č. p. 41 a 40 nová budova. O den později, dne 21. srpna téhož roku (dvacet let po ustavení dobročinného spolku), byl celý ústav slavnostně vysvěcen. Jednalo se o jednopatrovou budovu, rozdělenou kaplí na dvě křídla. V levém křídle byla hovorna, chudobinec, nemocnice a pracovna sester. V mladším pravém křídle vznikl byt učitele, opatrovna a školní místnosti s knihovnou (čítající cca 400 svazků).⁶⁰ Na domě pod reliéfem Božího oka byl nápis „Monumentum nativitatis archiducis et heredis

56 Farář Hauber informoval o audienci představenou kongregace těmito slovy: „Velevážená paní generální představená. Dovoluji si podat ucitovou zprávu, že jsem minulého měsíce července učinil důležité opatření pro náš spolkový ústav. Byl jsem totiž ve Vídni a prostřednictvím svých vlivných přátel jsem se lehce dostal dne 17. července k audienci Jeho Veličenstva, císaře. Předal jsem mu stanovy ústavu i výroční zprávu s nejpokornější prosbou o sebemenší kvótu z výtěžku státní loterie k rozšíření a zajištění „Nemocnice korunního prince Rudolfa“ v Nové Říši. Císař mě milostivě vyslechnul, projevil radost z dobročinného díla, a jak jsem se brzy dozvěděl, označil mou žádost nejvyšší signaturou. Také ostatní má jednání v Brně, ve Vídni a v Telči nebyla bez výsledku. Proto se utěšuji blahou nadějí, že můj pokus bude mít dobrý výsledek. Dej Bůh, abychom brzy mohli koupit a přestavět sousedův dům a řádně honorovati námahy ctihodných sester. Pak by náš dobročinný ústav byl zajištěn pro budoucnost.“ Viz AK, Kronika Milosrdných sester díl III., s. 22.

57 Židek, C.: Památka na slavnost, s. 8. Karolína Augusta Bavorská byla čtvrtou manželkou císaře Františka I.

58 Tamtéž, s. 8.

59 Tamtéž, s. 9.

60 Foltýn, Dušan a kol.: Encyklopedie moravských a slezských klášterů, Praha 2005, s. 461.

regni Rudolfa nati. 21. Aug. 1858". Pod nápisem ve výklenku byl plechový reliéf ukřižovaného Krista. K domu náležela velká zahrada.

Provoz ústavu byl v dalších letech hrazen nadále z příspěvků obce a z darů dobrodinců. Sestrám platil spolek také obnos za opatrování chudých, nemocných a dětí – tzv. vestiař. Podporovatelé ústavu nepřispívali pouze finančními dary, ale například také oděvem a dárky pro děti o Vánocích a dřívím na topení. Mezi dlouholeté podporovatele patřili jmenovitě tito: kanonie novoříšská, hraběnka Marie z Wallisů, velkostatky knížete Emanuela Collalto v Brtnici, hraběte Leopolda Lichtenstein-Podstatského v Telči a hraběte Josefa z Wallisů v Budiškovcích.⁶¹ V roce 1884 obdržel ústav odkaz Marie Lickové, †1. prosince 1882, ve výši 50 zlatých rakouské měny, což byla poměrně výrazná částka.⁶²

O početním stavu ošetřovaných v nemocnici a chudobinci a dětí, o které sestry pečovaly v opatrovně a industriální škole, se dozvídáme poprvé z výroční zprávy spolku za rok 1884. Hovoří o osmi osobách v nemocnici a třech stařenách v chudobinci. V opatrovně se pak toho roku sestry staraly průměrně o 60 dětí. Hmotný stav spolku k roku 1884 činil přibližně devatenáct tisíc zlatých rakouské měny.⁶³ Náklady na byt a stravu starců hradila částečně obec a u dětí je platili rodiče. Méně majetným rodičům bývaly poplatky sníženy na polovinu nebo prominuty úplně. Stejná praxe trvala i v následujících letech. V roce 1895 opatrovnu navštěvovalo 27 dívek a 39 hochů, industriální výuku 99 dívek a ošetřováno bylo pět nemocných.⁶⁴ Pro další léta nejsou sledovatelné počty dětí a nemocných ani události v klášteře. Fond farního úřadu v Nové Říši obsahuje až výroční zprávy za léta 1902–1921. Z nich se dozvídáme, že v roce 1902 navštěvovalo opatrovnu již 89 dětí a industriálním pracem bylo vyučováno 197 děvčat, což je oproti roku 1895 značný nárůst. Sledujeme-li dochované výroční zprávy pro další léta, objevují se v nich údaje o počtu dětí v opatrovně a počtu dívek vyučovaných industriálním pracem a o ošetřovaných obecních chudých a nemocných. Také přinášejí pravidelné zprávy o dobrodincích, kteří přispěli dřevem na topení a o slavnosti vánočního stromku, kdy bývaly děti pravidelně podělovány oblečením a dárky. Běžný počet dětí, o něž se sestry staraly, kolísal přibližně mezi 60 a 90 dětmi obojího pohlaví v opatrovně a 120–150 dívkami v industriální škole. Účelem této studie není sledo-

61 Židek, Cyril: Památka na slavnost, s. 14.

62 AK, Výroční zpráva o činnosti spolku „Dobročinného ústavu korunního prince Rudolfa“ v Nové Říši na rok 1884, přednesená jednatelem ve valné hromadě téhož spolku dne 16. dubna 1884, Jihlava, nestránkováno.

63 Ovšem dohromady v hotovosti, dlužních úpisech a také s cenou obou nemovitostí spolku – viz tamtéž, nestránkováno.

64 SOKA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Nová Říše 1701–1952, inv. č. 211 Dobročinný ústav (spolek) korunního prince Rudolfa, kart. 8, fol. 9.

vat přesná čísla pro všechny roky, lze se tak omezit na konstatování, že nedocházelo v těchto letech k nějakým velmi výrazným změnám počtů dětí.

Již v roce 1914 se ve výroční zprávě spolku za rok 1913 objevily návrhy na zřízení sirotčí kolonie v ústavu. Pro rok 1916 je ve výroční zprávě vykázána péče již o pět sirotků. Ve výroční zprávě ze dne 19. dubna 1917 za rok 1916 se hovoří také o tom, že ústav se mění čím dál víc v sirotčinec – je zde již sedm sirotků, a to čtyři školního věku a tři náležící do opatrovny. Téhož roku bylo v opatrovně pečováno o 78 dětí, dále jedenáct nemocných a tři obecní chudé.

V roce 1917 se spolek od místní představené dozvěděl o úmyslu generální představené kongregace Elekty Zaunmüller odvolat sestry z působiště v Nové Říši. Příčinou této snahy měl být nedostatek sester v Praze, a taktéž pocit, že zdejší pole působnosti je příliš úzké a že spolek nemůže poskytnout vše potřebné k výkonu poslání boromejek. Spolkem byl dne 22. července 1917 napsán dopis, ve kterém bylo generální představené vylíčeno působení a výčet činností sester zde s žádostí o jejich ponechání, jelikož spolek považoval tuto činnost za podstatnou. Poukazuje na to, že v roce 1917 bylo v dětské opatrovně 70 dětí, v sirotčinci sedm, ošetřováno k tomu jedenáct nemocných a tři starci a vyučováno industriálním pracem okolo 160 dívek.⁶⁵ Generální představená německy psaným dopisem z 28. července 1917 sdělila prelátu Ferdinandu Hotovému, že sice kongregaci tísní citelný nedostatek sester a je třeba jejich rostoucího počtu, ale přesto se nakonec po žádosti nechce působení v Nové Říši vzdát dříve, než by se ukázalo, že se činnost dále zužuje. Rovněž sdělila, že byla informována sestrami o tom, že do ústavu jsou přijímáni taktéž sirotci a že jde o druh činnosti, kterou si přejí vykonávat především.⁶⁶

V dalších letech byli do ústavu přijímáni stále noví sirotci také z řad dětí po válečných padlých. V jednatelské zprávě za rok 1917 z 18. dubna 1918 již nenacházíme zmínku o vyučování dívek industriálním pracem. Byli ošetřováni čtyři nemocní, tři starci, osm sirotků (z nichž čtyři váleční) a do opatrovny, která byla pro epidemii od 17. prosince 1917 do 10. dubna 1918 uzavřena, chodilo cca 70 dětí.⁶⁷ V roce 1918 bylo v ústavu jedenáct sirotků, v roce 1919 sedm a v roce 1920 třináct sirotků.

V roce 1921 a počátkem roku 1922 bylo přistoupeno k úpravám stanov spolku, protože dosavadní z roku 1864 již příliš neodpovídaly skutečnému statu quo. Ústav se postupem doby z nemocnice zmíněné prvními stanovami změnil především na sirotčinec a dětskou opatrovnu. Výbor spolku byl také vybídnut výnosem okresní správy politické v Dačicích, aby upravil název spolku tak, aby vyhovoval změněným

65 AK, dopis předsedy spolku Ferdinanda Hotového generální představené.

66 AK, dopis ctihodné matky Elekty Zaunmüller prelátu v Nové Říši a předsedovi dobročinného spolku Ferdinandu Hotovému.

67 SOKA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Nová Říše 1701–1952, inv. č. 211 Dobročinný ústav (spolek) korunního prince Rudolfa, kart. 8, fol. 116.

státním poměrům.⁶⁸ Dne 8. ledna 1922 byly schváleny mimořádnou valnou hromadou spolku nové stanovy a následně dne 18. ledna 1922 vzaty na vědomí zemskou správou politickou.⁶⁹ Na téže valné hromadě bylo odhlasováno přejmenování spolku na Dobročinný ústav se sídlem v Nové Říši na Moravě a byla také zamítnuta žádost obce o přenechání prostor ústavu pro III. třídu měšťanské školy, která byla zřízena v roce 1920, a udržována obcí.⁷⁰ V ústavu bylo v roce 1921 pečováno v opatrovně o cca 35 až 45 dětí, v sirotčinci o osm dětí, dále o dva chudé a jednoho nemocného. V dalších letech se činnost ústavu zřejmě ustálila již pouze na opatrování dětí a sirotčince. Dochována je poté výroční zpráva za rok 1943. Z ní se dozvídáme, že v roce 1943 bylo v ústavu čtrnáct chovanců (dva chlapci a dvanáct děvčat). Děti školou nepovinné byly vychovávány v ústavu a sedm dětí školou povinných docházelo do obecné a hlavní školy v Nové Říši. V dětské útulně bylo 40 dětí, jejichž rodiče se přes den mohli věnovat pracem na polích a v hospodářství.⁷¹

V roce 1945 se počet sester v Nové Říši snížil na dvě (pro chod ústavu byly ovšem potřeba tři až čtyři), z nichž ani jedna neměla kvalifikaci pro péči o mládež. Tento stav byl nadále neudržitelný, proto již 24. října 1945 oznámila vikářka Bohumila Langrová představené v Nové Říši Marii Basilianě Blahoutkové, že zbylé sestry bude muset odvolat, jelikož není nikdo, kdo by mohl být do Nové Říše k dětem poslán. Sdělila dále, že to bude muset napsat pánům z dobročinného spolku, že ti snad za pomoci charity naleznou nové síly pro péči o děti v tomto ústavu.⁷² Úmysl odejít z Nové Říše byl sdělen předsedovi spolku a svazu Charity v Brně. Dochovala se reakce Charity na plánované odvolání sester. Dopisem z 10. prosince 1945 žádal její ředitel, aby byly ponechány v Nové Říši alespoň do dne, kdy přijdou nové.⁷³ Jednáno bylo tou dobou již s Kongregací sv. Cyrila a Metoděje. Zbývající dvě boromejky odešly z Nové Říše do Prahy dne 14. prosince 1945 po předání domu a jeho inventáře a na jejich místo nastoupily skutečně členky Kongregace sv. Cyrila a Metoděje. Odchod byl oznámen ordinariátu brněnské diecéze, který jej vzal na vědomí přípisem z 18. ledna 1946.

Brno – Údolní ulice

Kongregace měla v plánu přenesení činnosti také přímo do města Brna. Chtěla zde zřídit opatrovnu pro chudé obyvatelstvo, dívčí pracovnu a nedělní školu. Za tímto účelem byla vyhlédnuta usedlost (bývalá továrna na sukna) pana

68 Výnos číslo 21321 ze dne 3. listopadu 1921 – viz tamtéž fol. 146.

69 Tamtéž, fol. 146.

70 Již od 1. září 1921 byly v ústavu dvě třídy měšťanské školy, za něž platila obec pronájem a taktéž provedla potřebné úpravy – viz tamtéž, fol. 146.

71 AK, výroční zpráva spolku ze dne 31. prosince 1943 za rok 1943.

72 AK, dopis generální představené Bohumily Langrové sestře Basilianě z 24. října 1945.

73 AK, přípis Svazu Charity Brno ze dne 10. prosince 1945, č. j. 1005/II-45.

Kolínka ve Švábské (později Údolní) ulici. V roce 1862 tuto budovu kongregace zakoupila. Biskup Antonín Arnošt hrabě Schaffgotsche projevil dopisem přání, aby zde kongregace co nejdříve činnost zahájila.⁷⁴ Nakonec až 19. září 1864 přišly z pražského mateřince do Brna čtyři sestry, aby zde zahájily svoji činnost v opatrovně a v industriální škole. V domě bylo zatím ponecháno několik nájemníků, kteří se postupně vystěhovali. V jedné z místností byla zřízena provizorní kaple a dům spolu s ní byl 22. září 1864 vysvěcen. Již 1. října téhož roku byla otevřena opatrovna a pracovna a 9. října bylo do péče sester svěřeno 62 dětí z nejchudších rodin. Pracovna s výukou ručních prací byla pro 24 větších dívek. Již 9. září 1865 se dočkaly sestry úředního schválení své činnosti zde – přípisem c. k. místodržitelství.⁷⁵ Téhož roku příspěvky dobrodinců umožnily sestrám podělit 80 dětí v opatrovně i žákyně pracovny malými dárky, botami, hračkami, vánočkami a drobnostmi, tak jako to bývalo na vánoční svátky běžnou praxí nejen v tomto, ale i v ostatních domech kongregace. Největšími přispěvateli brněnského domu byli již od jeho počátků biskup Antonín Arnošt hrabě Schaffgotsche, páni hrabata Max a Josef Seilernovi, manželka vládního rady paní Lemoniérová a paní baronka Badoassi.⁷⁶

Za prusko-rakouské války byla činnost v domě na Údolní částečně zastavena – dne 2. ledna 1866 byla uzavřena industriální pracovna i opatrovna pro děti. Sestry byly odvolány na pomoc do lazaretu v Králově Poli, kde několik set raněných čekalo na ošetření. Poté mezi nemocnými propukla epidemie cholery, které podlehla i jedna ze sester.⁷⁷ Boromejky se vrátily zpět do opatrovny počátkem října téhož roku a brzy na to se mohly vrátit i dívky do pracovny.

Dne 7. října 1873 byl informován biskup Karel Nöttig dopisem generální představené Eufemie Němcové o úmyslu zřídit v domě dvojtřídní dívčí soukromou školu.⁷⁸ Dne 9. října tuto skutečnost vzal na vědomí. V roce 1874 byla vystavěna budova č. 39, ve které byla umístěna dívčí škola (pozdější penzionát) a nová kaple, zasvěcená svatému Karlu Boromejskému, která byla 14. září slavnostně vysvěcena.⁷⁹ Dívčí škole bylo uděleno právo veřejnosti výnosem zemské školní rady

74 AK, Kronika Milosrdných sester III. díl, s. 25.

75 Tamtéž, s. 26.

76 Tamtéž, s. 27.

77 Jednalo se o sestru Ladislavu Kempfovou, která zemřela v srpnu 1866 a 22. srpna byla pohřbena na líšeňském hřbitově – viz AK, materiál k dějinám filiálního domu na Údolní ulici v Brně, nestránkováno.

78 MZA, fond E 82 Biskupská konzistoř, inv. č. 3690, sign. B 612 Kongregace sester sv. Karla Boromejského, sestry III. řádu sv. Františka 1864–1949, kart. 1004, fol. 114.

79 Foltýn, D. a kol.: Encyklopedie, s. 230.

č. 2632 ze dne 13. dubna 1877.⁸⁰ V roce 1882 vznikl v domě útulek pro staré ženy.⁸¹ Od roku 1887 přikoupily sestry zchátralé okolní objekty č. 41 a 43 a rozšířily ústav o další pavilony.

Zemská školní rada prodloužila soukromé dívčí škole, která změnila svoji podobu z dosavadní šestitřídní na dvojtřídní pro vzdělávání dívek ve věku jedenáct až čtrnáct let, výnosem č. 11643 ze dne 9. června 1899, právo veřejnosti.⁸² Také vznikl pokračovací kurs, ve kterém bylo vyučováno náboženství, němčina, matematika, péče o domácnost, dobré chování, zpěv, krásnopis, kreslení a především ruční práce. V roce 1901 byl zakoupen od paní Munkové dům č. 43, ve kterém byla dříve mlékárna. Jeho přestavba byla dokončena v roce 1904. Budovy byly navzájem propojeny.

V roce 1911 byla z Prahy do Brna přeložena pomocná sestra⁸³ kongregace Rosa Vůjtěchová (někdy uváděno Vojtěchová), aby zde sloužila nemocným. Její činnost hned od počátku souvisela se vznikajícím brněnským spolkem pro ošetřování chudých nemocných.

Ten právně začal existovat v roce 1912 pod jménem Spolek pro domácí ošetřování chudých nemocných a fungoval pod protektorátem brněnského biskupa, v čele s Alžbětou hraběnkou Romerovou. Účelem bylo poskytovat chudým nemocným a šestinedělkám potřebné ošetření a duchovní útěchu. V případě potřeby se spolek také zavázal i k péči o domácnosti a děti těchto lidí.⁸⁴ Schůze výboru bývaly v domě boromejek na Údolní ulici. Na žádost zbožných žen, které tento spolek založily, byla sestra Rosa uvolněna k ošetřování nemocných přímo pro spolek, přestože dále zůstávala členkou společenství boromejek. Spolková činnost se rozmáhala, sestře Rose byla kongregací na pomoc dána i sestra Anna Němečková. Rosa Vůjtěchová cítila touhu zřídit řeholní společenství, které by usmířovalo modlitbami za hříchy vlastní i ostatních Boha, šířilo úctu k Božskému srdci a v neposlední řadě pečovalo o nemocné přímo v jejich domácnostech. Se svým

80 MZA, fond B 22 Zemská školní rada, č. j. 7007, kart. 262.

81 Foltýn, D. a kol.: Encyklopedie, s. 229.

82 MZA, fond B 22 Zemská školní rada, č. j. 7007, kart. 262.

83 Pomocné sestry spolupracovaly s kongregací především na ošetřování chudých nemocných. Byly s ní úzce spjaty, kongregace je vydržovala a v případě nemoci o ně pečovala. Měly však zvláštní stanovy a odlišné povinnosti. Na rozdíl od ostatních neskládaly celoživotní sliby, ale svůj závazek kongregaci, spolu se slibem chudoby, čistoty a poslušnosti, obnovovaly vždy znovu po uplynutí jednoho roku. V českých zemích pomocné sestry boromejky existovaly v letech 1873–1920, kdy byly zařazeny mezi ostatní sestry kongregace věčnými sliby. Pokud se některé sestry necítily povolány k tomuto kroku, mohly dožít v kongregaci i s obnovováním ročních slibů – viz Kronika Milosrdných sester V. díl, s. 36.

84 Viz stanovy spolku MZA, fond E 80 Biskupský ordinariát, sign. C 193 Sestry chudých nemocných, Kongregace Těšitelek Božského srdce Ježíšova, kart. 185.

záměrem seznámila brněnského biskupa Pavla Huyna, který její plány podpořil a osobně je dokonce předložil papeži Piu X. Úřední povolení ke vzniku nového společenství s názvem Kongregace Sester těšitelk Božského srdce Ježíšova bylo apoštolskou stolicí uděleno dne 3. prosince 1915.⁸⁵ Svůj první mateřský dům našla nová kongregace v Brně – v Šeříkové ulici č. 1.

Dne 14. května 1916 složila Rosa Vůjtěchová první sliby nové kongregaci a oblékla také nové řeholní roucho. Toho dne jí totiž vypršely předchozí jednoduché sliby pomocné sestry z 14. května 1915, které ji na jeden rok vázaly k boromejkám.⁸⁶ Také Anna Němečková složila po vypršení svých jednorozných slibů téhož roku 3. listopadu sliby v nové kongregaci. Dne 7. listopadu téhož roku byla kongregace těšitelk povolena výnosem ministerstva kultu a vyučování č. 23634.⁸⁷

Ani za první světové války činnost boromejek na Údolní ulici nepřestala, ale byla omezena především na azyl pro potřebné. Ve školním roce 1919 byla zastavena výuka v dívčí škole, ale industriální pracovna zůstala i nadále. V roce 1922 sestry otevřely na Údolní ulici pracovnu šití a vyšívání a také kuchařské kursy pro maximálně 25 děvčat.⁸⁸ V roce 1926 byl za 600 tisíc korun zakoupen další obytný dům – č. 37, který byl nazván Dům svatého Josefa. Zatím bylo nutno čekat na vystěhování nájemníků. Do září 1935 byly v budově uvolněny dva byty a mohlo být přijato jedenáct studentů, kteří se stali prvními obyvateli domova, který boromejky začaly vést. Činnost ústavu se tak roku 1935 ustálila na třech hlavních odvětvích – azyl pro staré ženy, dále industriální pracovna pro dívčí mládež a studentský domov. Ve školním roce 1939/1940 byly v ústavu již jen české chovanky, neboť německé dívky odešly 28. června 1939 a následujícího roku již nepřišly.⁸⁹

V roce 1943 se z rozkazu ministerstva školství do prostor ústavu nastěhovalo 60 žákyň německého učitelského ústavu. Dne 20. listopadu 1944 po půl dvanácté bylo město Brno bombardováno americkými letouny, které poté zamířily také nad Hodonín, Zlín, Kroměříž a Břeclav. Přímo na domy v Údolní ulici, které byly v majetku kongregace, dopadlo několik pum. Na č. 39 dopadly dvě – jedna mezi kapli a kancelář a druhá do umývárny chovanek a ložnice. Na dům, ve kterém byl azyl pro staré nemocné ženy, dopadly tři pumy ze strany ulice, ze strany dvora dvě a jedna spadla do dvorního traktu. Při odklizení sutí v následujících týdnech bylo zjištěno, že jedenáct starých žen – chovanek azylu bylo zасыпáno a pod troskami

85 Hrudníková, M.: Řeholní život v českých zemích, s. 250.

86 MZA, fond E 80 Biskupský ordinariát, sign. C 193/19 Přechod Marie Rosy Vojtěchové a Marie Anny Němečkové z řádu sv. Karla Boromejského k Těšitelkám – 1916–1918, kart. 186.

87 MZA, fond E 80 Biskupský ordinariát, inv. č. 1110, sign. C 193/16 Pokusy Těšitelk usadit se v Římě a jejich usazení v USA a Argentině, kart. 186.

88 AK, materiál k dějinám filiálního domu na Údolní ulici v Brně, nestránkováno.

89 Tamtéž.

zemřelo.⁹⁰ Spolu s nimi zemřela také sestra Remigie Švarcová.⁹¹ Jeden muž byl při odklizení trosk raněn srdeční mrtvicí. Všichni obyvatelé ústavu museli bydlet provizorně všude, kde to bylo možné. Podle pozdějších policejních hlášení zahynulo jen v Brně 378 lidí – 165 mužů 155 žen a 58 dětí.⁹²

Záhy po osvobození Brna se začalo s opravami domů. Již 23. května 1945 se začalo pracovat na domě sv. Josefa a 26. května téhož roku přišly do ústavu opět nové chovanky. Spolu s pracemi na opravě domů bylo přistoupeno ke stavbě nové budovy na místě zničeného azylu. Základní kámen ke stavbě sem byl dopraven z jednoho ze sloupů první velehradské baziliky. Byl posvěcen 4. listopadu 1946. Dne 27. listopadu 1947 byly všechny představené filiálních domů vyzvány generální představenou, aby více šetřily prostředky a všechny finanční přebytky (například ušetřené peníze z vestiářů sester) byly poskytnuty na stavbu nového domu v Brně.⁹³ Tehdejší představená filiálního domu na ulici Údolní Getulie Bačová se také obrátila prostřednictvím Josefa Hartla, představeného řádu Milosrdných bratří v Brně, na delegáta americké Charity – W. J. Sullivana, se kterým osobně jednala ohledně finanční podpory na obnovu vybombardovaného kláštera.⁹⁴ V souvislosti s procesem s řeholníkem Josefem Hartlem byla sestra Getulie Bačová později vyšetřována Státní bezpečností.

Dne 22. června 1948 byl na Údolní ulici k boromejkám z internace z premonstrátského kláštera v Nové Říši přivezen bývalý ministr pošt František Hála a téměř rok po něm – dne 21. června 1949 – také bývalý náměstek předsedy vlády Jan Šrámek a dům byl hlídán tajnou policií.⁹⁵ V roce 1949 byla novostavba domu dokončena, ale dům byl nedlouho poté zabrán Zbrojovkou pro učňovský domov.⁹⁶ Začátkem srpna 1950 byli pánové Hála a Šrámek od sester odvezeni a postupně internováni na dalších místech (věznice Stará Ves a Valdice, bývalý arcibiskupský zámeček v Roželově pod Třemšínem).

Dne 25. září 1950 bylo sestrám oznámeno Státním úřadem pro věci církevní, že za dva dny mají opustit svoje dlouholeté působíště v Brně na Údolní ulici, přičemž

90 Bombardována byla toho dne i další místa na Moravě – Hodonín, Zlín, Kroměříž – viz Leskovský, Josef: Katastrofy století zůstávají jako milníky na cestě, Rovnost, 4.(109.) ročník, 21. listopadu 1994.

91 Byla pohřbena 28. listopadu 1944 v Líšni – viz AK, materiál k dějinám filiálního domu na Údolní ulici v Brně, nestránkováno.

92 Leskovský, J.: Katastrofy století.

93 AK, Kronika Milosrdných sester díl IX., s. 235.

94 Archiv bezpečnostních složek, Sběrka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, sign. 302-377-30, arch. č. V-448 Brno Hartl Josef a spol., fol. 10.

95 Šindar, Jiří: Zemřel pod cizím jménem, dramatický závěr života Jana Šrámka. Kostelní Vydří 2007.

96 AK, materiál k dějinám filiálního domu na Údolní ulici v Brně, nestránkováno.

s sebou si smějí vzít pouze osobní věci. Celé zařízení kaple bylo odstěhováno do kostela sv. Tomáše a tentýž den převzala dozor nad 60 chovankami, o které se sestry ještě staraly, profesorka z učitelského ústavu. Dne 27. září 1950 bylo deset boromejek dosud zde působících za poměrně velkého rozruchu⁹⁷ odvezeno do soustředovacího kláštera ve Vidnavě.⁹⁸ Koncem října 1950 byl již namísto ústavu internát pro vysokoškolské studenty, který přetrval pouze do prázdnin následujícího roku. Poté byly místnosti upraveny na byty pro zaměstnance Zbrojovky.

Dačice

Dopisem ze dne 5. října⁹⁹ 1872 ohlásila mateřskému domu v Praze svobodná paní baronka Kunigunda z Dalbergu, že její těžce nemocná téměř osmdesátiletá teta – baronka Franziska Sturmfederová¹⁰⁰ – složila částku devět tisíc zlatých rakouské měny za účelem zřízení opatrovny pro děti, spojené s nemocenskou péčí v Dačicích. Přála si vyslání dvou boromejek, pro jejichž účely byly zakoupeny dva domky se zahradou v blízkosti zámku.¹⁰¹ V prvním by bydlely a v tom druhém by byly učebny pro děti a také další pokoje. Kaple by byla upravena z jednoho z pokojů. Taktéž projevila přání, aby sestry přišly do Dačic již koncem měsíce října, aby se baronka Franziska Sturmfederová dočkala realizace vytouženého plánu. Každá by za svoji práci dostávala 200 zlatých rakouské měny ročně.

Generální představená Eufemie Němcová však dopisem ze dne 22. října téhož roku sdělila Dalbergům, že sestry nemohou tak brzy přijít, ale že by mohla poslat do Dačic zatím jednu pomocnou sestru, která by vykonávala péči o nemocné do je-

97 Tamtéž – zápis o odchodu z domu na Údolní: „V ulici je hlava na hlavě. Chovanky obstoupily sestry a plakaly. Zmocněnkyně prosila sestry, aby se postaraly o klid. Dochází k pokusu vyřešit situaci. Chovanky měly odejít na snídání. Půjdou, ale sestry na ně počkají. Na pokyn zmocněnkyně sestry tedy slíbily, že budou čekat. Sotva však dívky zmizely v druhé budově, církevní tajemník zavelel: „Nastupovat!“. Tož to ne. Daly jsme slovo, a proto počkáme! Dívky chvatně spolykaly snídání a už byly mezi sestrami. Krátké, srdečné, bolestné loučení se zarylo odjíždějícím i zůstávajícím do srdce. Jakmile se první autobus rozjel, jedna civilní zaměstnankyně skočila ke zvonu a začala zvonit. Zmocněnci se rozčilovali, děti a sestry plakaly. Plakala ulice a mávala: „Vraťte se nám brzy, vraťte se!“.

98 AK, složka 50. léta, vypracováno na základě vzpomínek sestry Reginy Kaniové, s. 4.

99 Viz Chronik der Barmherzigen Schwestern vom heiligen Karl Borromäus mit dem Mutterhaus zu Prag 1837–1900. Prag 1907, s. 451. Zde je tato událost vedena pravděpodobně chybně pod 5. listopadem 1872. Srovnáme-li totiž kroniku s materiály kongregace, týkajícími se dějin tohoto filiálního domu, nalezneme opis dopisu, kde přesně toto sdělení sestrám je datováno k 5. říjnu téhož roku. Jelikož mezi dalšími dochovanými dokumenty je opis dopisu, který reaguje na toto sdělení a je datován 22. říjnem téhož roku, je pravděpodobné, že se spíše než o chybu v obou opisech dopisů jedná o chybu při sestavování této kroniky.

100 Tamtéž, s. 451 je chybně uvedeno jméno Franziska Sturmfelder.

101 Dnešní Pantočková ulice.

jich příchodu. Zda k tomuto došlo, nevíme. Baronka poté zahájila i jednání s úřady. Přípisem č. 6711 ze 7. dubna 1873 jí bylo sděleno, že zemská školní rada nic nenamítá proti plánovanému otevření dětské opatrovny, ale co se týká výuky dívek ručním pracím, že je nutno mít k ní zákonem stanovenou učitelskou způsobilost, čímž se může výuka v ústavu oddálit, než bude taková sestra k dispozici.

V dopise z 27. září 1873 generální představená Eufemie Němcová vyjádřila baronce z Dalbergu obdiv nad rychlostí realizace jejích plánů a také vyjádřila souhlas se sumou, kterou dostanou a skutečnost, že jsou připraveny přijmout milou výzvu k zahájení činnosti v Dačicích.¹⁰² Dne 7. října téhož roku oznámila brněnskému biskupovi generální představená kongregace skutečnost, že na panství Dalbergů má vzniknout filiální dům boromejek a požádala jej o přízeň, ochranu, potvrzení řádného a mimořádného zpovědníka pro místní komunitu a povolení přechovávat v kapli domu nejsvětější svátost oltářní.¹⁰³ Dne 9. října přípisem č. 3342 přijal biskup tuto informaci a stanovil do funkce řádného zpovědníka Johana Koutného z dačického františkánského kláštera.¹⁰⁴ Poté 8. listopadu 1873 dorazily do Dačic tři (ne baronkou zamýšlené dvě) sestry, jelikož příchod menšího počtu by neodpočíval tehdejšími stanovami kongregace.

Dalšího dne byly dům určený pro opatrovnu i kaple vysvěceny a 10. listopadu přišly do opatrovny první děti. Postupem času začaly také k sestřím docházet dívky, které chtěly získat dovednosti v ručních pracích. Zároveň byla zajišťována péče o nemocné v soukromých domech – nejprve jednou a pak dvěma pomocnými sestrami.¹⁰⁵ Franziska Sturmfederová se založení opatrovny pro děti zvané Kláštyrek, kterou nadačně vybavila, dočkala a přesně rok po příchodu prvních boromejek do Dačic zemřela. V dalších letech byl provoz ústavu podporován pány z Dalbergu také naturáliemi – přispívali na provoz zejména dřevem, zelím a bramborami.

Patrně již roku 1908 chtěla generální představená Elekta Zaunmüller sestry z Dačic odvolat pryč. Rušení těchto malých ústavů z důvodu potřeby sester jinde bylo poměrně běžné. Boromejky ale nakonec v Dačicích setrvaly i nadále. V září roku 1914 sdělila kongregaci svobodná paní hraběnka Karolína z Dalbergu, že z důvodu nedostatku financí by bylo třeba nejméně dvě ze čtyř sester z Dačic odvolat. Odejít měly pečující o výuku dívek a o opatrovnu a zůstat dvě, které by pečovaly o nemocné. To však muselo být kongregací zamítnuto, jelikož nebylo možno nechat ve filiálním domě jen dvě sestry. Baronce bylo dále sděleno, že bude tedy odvolána alespoň sestra ze školy pro výuku ručních prací, čímž tato patrně zanikla,

102 AK, materiál k dějinám filiálního domu v Dačicích.

103 MZA, fond E 82 Biskupská konzistoř, inv. č. 3690, sign. B 612 Kongregace sester sv. Karla Boromejského, sestry III. řádu sv. Františka 1864–1949, kart. 1004, fol. 114.

104 Tamtéž, fol. 115.

105 Tamtéž.

a že zbývající by odešly na jaře, aby baronka měla dostatek času nalézt jiné řeholní společenství, které by i v počtu dvou sester mohlo tamní práci převzít.

Z jakého důvodu sestry z Dačic odešly nakonec až v roce 1917, není známo. Pravděpodobně chtěly dostat slibu, že ústav opustí až poté, co baronka najde nové řeholní společenství, a to se do té doby nezdařilo. Po odchodu boromejek byl provoz opatrovny přenechán péči sester řádu sv. Kříže. V roce 1950 řeholnice, které se dosud věnovaly sociální, zdravotní a školní službě v Kláštyrku, musely odejít. V budově vznikla státní mateřská škola a nadace Franzisky Sturmederové zanikla.¹⁰⁶

Hrušovany nad Jevišovkou

Na svém panství v Hrušovanech nad Jevišovkou zřídili v roce 1878 manželé Anna hraběnka Hardeggová (provdaná Kammelová) a Karl Fridrich Kammel nemocnici, v níž měl být ošetřován větší počet vojáků c. k. armády.¹⁰⁷ Po splnění prvotního úkolu by byla nemocnice předána veřejnosti. Zakladatelé si přáli, aby jejich nemocnici řídily boromejky.¹⁰⁸ Tři sestry z pražského mateřského domu přijely do Hrušovan již v září 1878.¹⁰⁹ Kongregace oznámila tuto skutečnost biskupské konzistoři a žádala o vyřízení souhlasu od c. k. místodržitelství. Svou první práci na poli ošetrovatelském měly sestry příležitost vykonat hned 30. září téhož roku, když vybuchly v místním cukrovaru dva kotle. Pět osob zemřelo a na dvacet bylo zraněno.

Na den sv. Karla Boromejského – 4. listopadu 1878 – byla posvěcena nemocniční kaple. K 1. lednu 1879 byla mezi Annou Hardeggovou a Karlem Fridrichem Kammelem na straně jedné a kongregací zastoupenou generální představenou Eufemií Němcovou na straně druhé uzavřena smlouva o převzetí pečování o nemocné v Hrušovanech. Jí se boromejky zavázaly vykonávat tuto péči a také obstarávat vnitřní hospodářství ústavu. Sestry měla právo vybírat generální představená, která v případě potřeby měla být ochotna poslat další k prvním třem, které na začátku do Hrušovan přišly. Za svoji službu měla každá obdržet vestiář ve výši 50 zlatých rakouské měny za rok. Výpovědní lhůta z ústavu byla pro obě strany půlroční. Smlouva taktéž stanovila, že všechna práva a povinnosti v ní obsažené přecházejí také na dědice manželů, nebo jejich právní nástupce.¹¹⁰ Platnost smlouvy

106 Bisová, Jana: K okolnostem založení Kláštyrku v Dačicích. In: Dačický vlastivědný sborník IV, 2007, s. 243.

107 Oba manželé se měli k tomuto rozhodnout již 2. prosince 1873 při příležitosti výročí 25 let vlády císaře Františka Josefa I. – viz dopis hrušovanského faráře biskupské konzistoři z 1. října 1878 – MZA, fond E 82 Biskupská konzistoř, inv. č. 3572, sign. B742 Boromejky Hrušovany, kart. 1012.

108 MZA, fond E 82 Biskupská konzistoř, inv. č. 3572, sign. B742 Boromejky Hrušovany, kart. 1012.

109 AK, Kronika Milosrdných sester díl V, s. 25.

110 MZA, fond E 82 Biskupská konzistoř, inv. č. 3572, sign. B742 Boromejky Hrušovany, kart. 1012.

byla stvrzena kromě obou stran také podpisem dvou svědků. Vyjednávání s úřady se protáhla, neboť místodržitelství odmítlo dát souhlas k činnosti ústavu a zřízení filiálního domu, dokud mu nebude poskytnut výkaz vydržovacích prostředků ústavu, tedy až do 30. ledna 1879.¹¹¹

V roce 1886 připojil Eduard hrabě Khuen-Belassi, který byl dědicem hraběnky Hardeggové, k nemocnici nově vystavěný dům pro 50 raněných vojáků nebo vojenských rekonvalescentů, pro který požádal o osm dalších sester.¹¹² Ještě v roce 1919 byly v Hrušovanech prokazatelně tři boromejky.¹¹³

Při pozemkové reformě bylo tehdejšímu vlastníku hrušovanského panství Karlovi hraběti Khuen-Belassi zabránno pozemkovým úřadem přibližně sedm desetin pozemků. O této skutečnosti informoval sestry dopisem z 29. prosince roku 1927. Vzhledem k tomu, že peněz na vydržování nemocnice již také neměl dostatek, rozhodl se vzdát její správy a financování, vypovědět smlouvu uzavřenou se sestrami 1. ledna roku 1879 a dům, v němž se nacházela, prodat. Boromejky sdělily následně po výpovědi smlouvy hraběti dopisem z 28. ledna 1928, že z nemocnice odejdou ke konci března a nevyužijí tak ani celé půlroční výpovědní lhůty, jelikož jsou právě potřeba na jiném místě. Stávající tři sestry z Hrušovan odešly 30. března roku 1928.

Brno – chlapecký seminář

Běžnou praxí bylo v sídelních městech, ale i jinde v biskupstvích, zřizovat chlapecké semináře, které by připravovaly mladé muže na pozdější studium kněžství. Jelikož v Brně již od založení biskupství v roce 1777 dlouhou dobu takový nebyl, nechal jej v roce 1852 zřídit biskup Antonín Arnošt hrabě Schaffgotsche. Ústav byl umístěn nejprve na Dominikánské ulici a později se přestěhoval do budovy na dnešní Veveří ulici č. 15.

Roku 1879 převzala kongregace na žádost biskupa Karla Nöttiga péči o domácí hospodářství v chlapeckém (tzv. pacholecím) semináři.¹¹⁴ Přijala tuto práci hlavně z důvodu vděku za dosud projevenou náklonnost biskupství, přestože náplň činnosti nekorespondovala s hlavním zaměřením služby sester,¹¹⁵ což bylo na-

111 Tamtéž, s. 26, srov. MZA, fond E 82 Biskupská konzistoř, inv. č. 3572, sign. B742 Boromejky Hrušovany, kart. 1012.

112 Tamtéž. Výsledek žádosti není znám. Sestry s největší pravděpodobností přišly. Konkrétní materiály se nepodařilo dohledat.

113 MZA, fond E 80 Biskupský ordinariát, inv. č. 572, sign. B160/1f Filiální dům Hrušovany nad Jevišovkou, kart. 121.

114 AK, zápis o působení v kněžském semináři, 1 list.

115 „Ogleich diese Tätigkeit dem eigentlichen Berufe der Barmherzigen Schwestern weniger entsprach, so konnte man doch, eingedenk der Dankesschuld für die der Genossenschaft erwiesene Unterstützung in der Diözese, dem in einem eigenhändigen Schreiben ausgedrückten

konec také hlavním argumentem při jejich odchodu. Za svoje služby v chlapeckém semináři pobíraly roční vestiař 50 zlatých rakouské měny.¹¹⁶

Dne 4. srpna 1886 žádal biskup František Saleský Bauer, aby převzaly také domácí hospodářství v kněžském alumnátu. Tato žádost byla však generální představenou zamítnuta a práci sem přišly obstarávat Chudé školské sestry.¹¹⁷

Již v roce 1912 sestry poprvé pojalý úmysl z chlapeckého semináře odejít. V dopise z 9. března téhož roku píše generální představená Elekta Zaunmüller, že již delší dobu pomýšlí na odchod z ústavu z hlavního důvodu, že činnost tam neodpovídá vůbec povolání boromejek.¹¹⁸ Nakonec ale v semináři setrvaly i nadále.

Dne 1. března 1920 opět žádala generální představená Adelgundis Schrammová biskupa Norberta Kleina o propuštění z chlapeckého semináře, z důvodu velkého prořídnutí kongregačních řad úmrtími za první světové války. Odhodlala se odvolat boromejky i z dalších několika menších ústavů, tyto zrušit a potřebné síly poslat působit do větších ústavů, zejména nemocnic, kde byl v této době třeba zvýšený počet pracovních sil. V témže dopisu představená také podotkla, že hlavní úkol boromejek je péče o nemocné, kterou by ráda zachovala a pro kterou nyní potřebuje jejich co největší počet. V odpovědi z 5. března 1920 biskup projevil nepřijemné překvapení nad připravovaným odvoláním sester ze semináře a prosil o jejich další ponechání v tomto ústavu. Bylo mu však oznámeno, že v posledních třech měsících zemřelo čtrnáct členek kongregace a že těch zbylých je potřeba naléhavěji na jiná místa. Generální představená vyjádřila přání, aby mohly odejít koncem školního roku a 12. července 1920 již být zpátky v mateřinci. Dne 1. července žádal rektor, aby byly ponechány alespoň do 31. července, neboť Školské sestry, s nimiž bylo vyjednáváno, mohou nastoupit do semináře až k 1. srpnu téhož roku. Toto bylo generální představenou schváleno. Ke dni 31. července 1920 boromejky toto své působiště definitivně opustily.¹¹⁹

Moravec

Na svém moravecko-mitrovském panství se rozhodla saská královna Carola založit v Moravci klášter spojený s chorobincem na památku své matky Louisy von

Wunsche des hohen Kirchenfürsten nicht entgegenstehen.“ – viz Chronik der Barmherzigen Schwestern, s. 465.

116 MZA, fond E 94 Chlapecký seminář Brno 1846–1950, inv. č. 24, kart. 6.

117 Viz MZA, inventář k fondu E 101 Alumnát Brno.

118 „Wir gingen schon lange mit dem Gedanken, Euere Bischöfliche Gnaden um die Entlassung der Schwestern aus dieser Anstalt zu ersuchen und ist der Hauptgrund die Ueberzeugung, dass dieser Wirkungskreis unserem Berufe eigentlich nicht entspricht.“ – viz MZA, fond E 80, biskupský ordinariát, inv. č. 2639, sign. K211/19 – Úmysl boromejek v semináři odejít z ústavu, kart. 471.

119 AK, zápis o působení v kněžském semináři, 1 list.

Wasa, která panství držela v letech 1842–1854 (zemřela 19. července 1854 v areálu kartuziánského kláštera v Králově Poli u Brna – dnes městská část). Klášter měl být na počest zemřelé šlechtičny nazván Louisin dům. V něm by bylo pečováno o osm nemocných a také by se zde učily dívky ručním a domácím pracím. Panství sice královna Carola prodala v roce 1858 Gabrielovi von Guden, ale i poté na něm trávila dost času a finančně podporovala místní chudé.

Žádost o povolení činnosti filiálního domu boromejek, které by posléze pečovaly o místní potřebné, byla podána c. k. místodržitelství 7. května 1879.¹²⁰ První čtyři sestry z mateřského domu v Těšíně¹²¹ přišly 17. července 1879¹²² a ústav začal fungovat od 19. července, který byl výročním dnem úmrtí Louisy von Wasa. Byl vydržován z prostředků královny Caroly a sestry dohromady dostávaly ročně za svoje služby tisíc zlatých rakouské měny. Nadační kapitál pro dům byl 80 tisíc zlatých rakouské měny. Než byla budova pro ústav v Moravci postavena, pečovaly sestry o osm prvních nemocných provizorně v nevyužívaném zámku Mitrov nedaleko Moravce, kde také bydlely. Dne 25. října 1879 bylo toto jejich obydlí na zámku i s kaplí vysvěceno. Na počátku listopadu 1881 byla postavena budova nového chorobince v Moravci a 4. listopadu byla vysvěcena i klášterní kaple. Toto datum se stalo dnem začátku jeho provozu. V zakládací listině se dozvídáme, že ústav byl založen za účelem „bezplatné péče o dvanáct chudých, starých a potřebných lidí“¹²³ a k „poučení chudých dívek v ženských pracích mimo školní čas“.¹²⁴

K 29. srpnu 1883 byl sestrám předán inventář domu, ze kterého si lze udělat dobrou představu o jeho stavebním rozvržení.¹²⁵ Pro vyučování dívek obdržely povolení přípisem Zemské školní rady číslo 789 ze dne 15. března 1886.¹²⁶

Postupem času nakoupily okolní pozemky, na kterých hospodařily a z jejichž výnosu se živily, neboť nadace sama nestačila na výživu všech obstarávaných

120 MZA, fond E 80 Biskupský ordinariát, inv. č. 579, sign. B160/2b Filiální dům v Moravci, kart. 121.

121 Filiální dům v Moravci nebyl jako jediný v brněnské diecézi osazen sestrami z pražského mateřince, ale z mateřince těšínského.

122 Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou (SOkA Žďár nad Sázavou), fond Farní úřad Moravec 1764–1949, inv. j. 36 Klášter a dům pro přestálé 1879–1906, kart. 1, fol. 7.

123 „Unentgeltliche Versorgung um zwölf armen, alten und gebrechlichen Leuten (sechs Männern und sechs Frauen)“ – viz MZA, fond E 80 Biskupský ordinariát, inv. č. 579, sign. B 160/2b Filiální dům v Moravci.

124 „Unterweisung armen Mädchen in weiblichen Arbeiten auserhalb der Schulzeit“ – viz tamtéž.

125 V přízemí se nacházela kuchyň, koupelna, spíž, šatna, školní místnost, hovorna a tři pokoje pro sestry. V prvním patře místnost pro hosty, místnost pro dvanáct a šest nemocných, prádelna a kaple – viz MZA, fond E 80 Biskupský ordinariát, inv. č. 579, sign. B160/2b Filiální dům v Moravci, kart. 121.

126 SOkA Žďár nad Sázavou, fond Farní úřad Moravec 1764–1949, inv. j. 36 Klášter a dům pro přestálé 1879–1906, kart. 1, fol. 36.

osob. Ke klášternímu hospodářství náležely i chlévy, ve kterých byl chován hovézí a vepřový dobytek.

V roce 1907 bylo dostavěno v blízkosti Louisina domu Sanatorium svatého Rafaela na Moravci, kde o nemocné pečovaly sestry z Družiny III. řádu sv. Františka na Moravci pod ochranou sv. archanděla Rafaela.

V roce 1921 působilo v ústavu boromejek pět sester. V roce 1935 stále ošetřovaly dvanáct chudých nemocných. O další z nich pečovaly v jejich domech, kam jim nosily potřebné léky a jídlo. Zda ještě v této době probíhalo také vyučování dívek, nebo kdy případně tato činnost byla opuštěna, není známo.¹²⁷

V období druhé světové války se situace velmi zhoršila. Nejtěživěji však dolehlo na celé zařízení zrušení nadace, kterou měl chudobinec založenou u Zemské finanční pokladny v Brně a odebrání převážné části finančních prostředků německými okupanty (dům měl celkovou nadaci ve výši 160 tisíc Kč. Nacisté zabavili 112 tisíc Kč, a chorobinci poté zbylo na běžném účtu 48 tisíc Kč).¹²⁸

Přes tyto neutěšené finanční poměry se počet chovanců stále zvyšoval a v roce 1950 již sestry v chudobinci pečovaly o 28 lidí. Kapacita se zvyšovala například bouráním přiček v místnostech, kam byla přidávána další lůžka.

V roce 1950, v němž došlo k centralizaci kněží, řeholníků a řeholnic z podstatné části jejich působišť do shromažďovacích klášterů, byl moravecký dům tohoto zásahu ušetřen a sestry zde mohly působit dále. Dne 26. a 27. září téhož roku byly z blízkého Sanatoria vypovězeny přípisem Státního úřadu pro věci církevní sestry z Družiny III. řádu sv. Františka na Moravci pod ochranou sv. archanděla Rafaela do kláštera v Rýžovišti a příchodem dvanácti přestárlých kněží a třiceti řádových bratří 10. května 1951 se z bývalého sanatoria Rafaelek stal Charitní domov pro duchovní na Moravci pod správou sester de Notre Dame.¹²⁹

V rámci rušení starobinců a chudobinců se z ústavu boromejek stal Zaopatřovací ústav charity v Moravci. V roce 1952 zde bylo stále 28 chovanců. I tento zaopatřovací ústav byl ale na základě přípisu Státního úřadu pro věci církevní v Praze dnem 16. března 1953 zrušen z důvodu nutnosti rozšíření stávajícího Charitního domova pro duchovní. Jeho chovanci byli přemístěni do jiných zaopatřovacích ústavů charity. Dne 16. března 1953 byla ukončena činnost boromejek v tomto ústavu. Sedm sester, které zde v této době působily, odešlo do

127 MZA, fond E 80 Biskupský ordinariát, inv. č. 577, sign. B160/2 Kongregace milosrdných sester s mateřincem v Albrechticích, kart. 121.

128 Jindra, Vladimír: Dramatická historie Charitního domova pro duchovní na Moravci, bakalářská diplomová práce, Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého. Olomouc 2007, s. 17.

129 Tamtéž, s. 32.

Frýdku (součást Frýdku-Místku), kde dosud existoval další z jejich filiálních domů.¹³⁰

Dne 15. dubna téhož roku byl Charitní domov pro duchovní rozšířen o budovy, které musely vyklidit boromejky, a které se staly nedílnou součástí domova pro přestarlé duchovní. Ústav funguje do dnešní doby a v současnosti přijímá i seniory laiky.

Jihlava

Pravděpodobně nejpozději od roku 1871 bylo pomýšleno ze strany jihlavského občana Jakuba Fundilora, který toho času byl v Římě v hospici St. Maria dell Anima, na založení katolického sirotčince pod správou milosrdných sester sv. Karla Boromejského ve městě Jihlavě.¹³¹ Dalším velmi podstatným mužem a duší celého podniku byl člen premonstrátského řádu Konstantin Beránek. V roce 1873 byl ustaven v Jihlavě Spolek pro katolický sirotčinec, který si za cíl vytýčil postavení tohoto ústavu,¹³² při kterém by byla také opatrovna pro děti a škola ručních prací. Statuta spolku byla c. k. moravským místodržitelstvím schválena přípisem číslo 1180 z 23. ledna téhož roku.¹³³ Sirotčí fond, jak bylo ve statutech zakotveno, by byl rozšiřován členskými příspěvky, výnosy z koncertů, divadel a také poplatky od žáků movitých rodičů chovanců ústavu.

Téměř až po deseti letech se teprve podařilo spolku najmout dům a poskytnout zdarma zaopatření deseti sirotkům. Výchovu dětí zprvu obstarávala stará zbožná žena Kateřina Pröcklová. Dne 8. prosince 1882 byl sirotčinec slavnostně vysvěcen. Při této příležitosti promluvil profesor Ignác Berger, předseda spolku, který poděkoval všem dobrodincům.¹³⁴

Dne 29. listopadu 1883 přijely do Jihlavy (do Řeznické ulice, kde původní sirotčinec stál) tři sestry z pražského mateřince. V domě byla zřízena provizorní kaple. Snahou spolku bylo přesunout péči o sirotky do vhodnějších prostor a za tímto účelem byly shromažďovány peníze. Roku 1883 přispěl 100 zlatými rakouské měny na podporu sirotčince také císař.¹³⁵ V říjnu roku 1884 přijely do Jihlavy

130 AK, složka 50. léta, vypracováno na základě vzpomínek sestry Reginy Kaniové, s. y4.

131 První dochovaný dopis Jakuba Fundilora biskupské konzistoři ohledně založení katolického sirotčince z 24. srpna 1871 – viz MZA, fond E 82 Biskupská konzistoř, sign. J300 Jihlava, Milosrdné sestry kongregace sv. Karla Boromejského – nadační sirotčinec 1871–1924, kart. 1618.

132 „Der Verein aus christlichen Männern und Frauen bestehend, hat sich zur Aufgabe gemacht, in der Stadt Iglau ein Waisenhaus für verwahrloste Kinder, beiderlei Geschlechtes, gebürtig aus der Stadt Iglau und deren Umgebung zu gründen“ – statuta spolku viz tamtéž.

133 Tamtéž.

134 AK, Kronika Milosrdných sester díl V, s. 84.

135 SOKa Jihlava, fond Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do roku 1949, inv. č. 1139

také dvě pomocné sestry, které obstarávaly ošetřování nemocných v soukromých domech. V roce 1885 byla požádána arcivévodkyně Valerie, aby nad sirotčincem přijala protektorát.¹³⁶ Ta souhlasila a věnovala 300 zlatých na jeho podporu.¹³⁷ Dne 17. března 1885 byly sepsány nové stanovy spolku.¹³⁸ Zakladateli se stali ti, kteří pro tento účel věnovali minimálně 200 zlatých rakouské měny. Ve stanovách bylo řečeno, že po získání prostředků by mohla být při sirotčinci otevřena škola ručních prací a také opatrovna pro děti. Dne 27. dubna 1885 byla přípisem Zemské školní rady číslo 2856 povolena pracovna pro dívky. Místo pro všechny sestrám svěřené děti přestávalo stačit, a z toho důvodu se intenzivněji začalo pomýšlet na koupi nového domu. Již na podzim roku 1885 kongregace z vlastních prostředků zakoupila dům v Křížové ulici č. 34¹³⁹, čímž získala jiné postavení vůči spolku. Ten péči o své sirotky předal boromejkám a poukázal na jedno dítě roční příspěvek 110 zlatých rakouské měny. K přesídlení do Křížové ulice došlo v březnu roku 1886 a 8. dubna téhož roku byl dům vysvěcen. Po přestěhování byly v domě čtyři sestry a sedmnáct sirotků.¹⁴⁰ Město nedlouho poté koupilo sousední dům č. 33, který byl propojen se sirotčincem.

Poté, co se město s kongregací dohodlo na opatrování městských osiřelých děvčat, byla pravděpodobně sepsána smlouva.¹⁴¹ V březnu 1887 převzaly sestry i opatrování šesti městských osiřelých chlapců. Roku 1890 obdržela soukromá škola v sirotčinci právo veřejnosti. Kongregace dále zakoupila další dva domy, které byly 8. prosince 1891 po úpravách slavnostně vysvěceny a byly v nich ubytovány nemocné děti a dvě pomocné sestry.¹⁴²

Za první světové války se počet dětí v sirotčinci vyšplhal přibližně na 70 a po jejím skončení činnost pokračovala dále bez zvláštních událostí až do roku 1924, kdy byla 1. dubna sestrám vládním komisařem Výborným vypovězena smlouva, na jejímž základě vykonávaly správu a výuku dětí v nadačním sirotčinci. Ke dni

Podpora 100 zlatých od císaře sirotčinci v Jihlavě, kart. 8, fol. 1.

136 SOKa Jihlava, fond Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do roku 1949, inv. č. 1381 Žádost k arcivévodkyni Valerii o převzetí protektorátu nad katolickým sirotčincem v Jihlavě, kart. 9, fol. 1.

137 SOKa Jihlava, fond Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do roku 1949, inv. č. 1395 Arcivévodkyně Marie Valerie přijímá protektorát nad sirotčincem v Jihlavě a věnuje mu 300 zl. podpory, kart. 9, fol. 1.

138 SOKa Jihlava, archivní knihovna, sign. B 2959 – 1 Statuten des katholischen Weisenhaus-Vereines zu Iglau.

139 AK, Kronika Milosrdných sester díl V, s. 92.

140 Tamtéž, s. 93.

141 Existenci smlouvy dokládá novější materiál, vztahující se k požadavkům města odebrat sestrám správu městského sirotčince.

142 AK, Kronika Milosrdných sester díl V, s. 94.

4. května téhož roku vznesla generální představená Adelgundis Schrammová dotaz městské radě Jihlavy, proč byl vypovězen smluvní poměr ze dne 16. října 1866 o převzetí správy městského sirotčince, a tázala se, za jakých podmínek by jim správa mohla zůstat, a vyjádřila naději, že bude dosažena v této věci dohoda.¹⁴³ V odpovědi, kterou obdržela 8. května téhož roku, stálo, že „obec města Jihlavy zamýšlí převést sirotčinec do vlastní správy z toho důvodu, ježto jej chce spojit ještě s jinými institucemi sociální péče, jež hodlá ve větším měřítku zřídit“.¹⁴⁴

Nakonec i přes snahu kongregace došlo k zastavení tzv. Höckovy nadace pro sirotčinec, která se vztahovala na dům č. 33, který v roce 1886 město koupilo. Od této doby se již sestry v Jihlavě od města zcela osamostatnily a vedly svůj sirotčinec v ulici Křížové č. 12 dál¹⁴⁵ jako katolický sirotčinec milosrdných sester. Zvláště tedy zůstal městský sirotčinec v Křížové ulici č. 14,¹⁴⁶ který svoji činnost zahájil dne 1. července 1924, ve správě civilní osoby, a tento katolický sirotčinec boromejek. Podnět k jejich rozdělení a zabavení nadačního domu městem souvisel patrně s národnostními poměry a stížnostmi české menšiny, že děti jsou v něm vychovávány německy.¹⁴⁷ Průkazné je to, že po rozloučení obou sirotčinců zůstaly sestrám v opatrování jen sirotci německé národnosti v počtu 32, kteří byli ubytováni i v ostatních domech, které měla kongregace zakoupené, a sirotci české národnosti byli umístěni v městském sirotčinci.¹⁴⁸ Městská rada bývala přesto v následujících letech každoročně představenými sirotčince žádána o poskytnutí daru na vánoční svátky, který by byl použit na ošacení sirotků a dárky. Zpočátku vždy vyhověla a podpořila sirotčinec

143 SOkA Jihlava, fond Městská správa Jihlava od r. 1849 – presidiální registratura, inv. č. 1477 Jednání o převzetí katolického sirotčince městem, intervence proti vypovězení smlouvy s městem z roku 1886 – přípis Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze III., č. j. 118 ze 4. května 1924, kart. 11.

144 Viz tamtéž.

145 SOkA Jihlava, archivní knihovna, Med, Oldřich: „Svatojakubské anály“, sign. D 1706, s. l. 1934, neustránkováno.

146 Pravděpodobně došlo k přečíslování ulice, jelikož čísla domů nekorespondují s dřívějšími údaji o zakoupených domech kongregace ani města.

147 „...min. Dolanský mně odepsal, že se sirotčinci – ovšem představené Theonille Meindlové vytýká germanizace českých dětí“...“Takovéto soustavné poněmčování dětí českých bylo ovšem příčinou nepřátelství českého žilvu v Jihlavě vůči sirotčinci, příčinou výpovědi a nevrácení domu. Dnem 1. července byl v nadačním domě zřízen sirotčinec český městský.“ – viz stížnost profesora Otto Gaubeho, který bydlel v domě boromejek a dostal výpověď z nedostatku místa po rozdělení sirotčinců, pražskému arcibiskupovi Františku Kordačovi ze dne 30. července 1924 – viz MZA, fond E 82 Biskupská konzistoř, sign. J300 Jihlava, Milosrdné sestry kongregace sv. Karla Boromejského – nadační sirotčinec 1871–1924, kart. 1618.

148 MZA, fond E 82 Biskupská konzistoř, sign. J300 Jihlava, Milosrdné sestry kongregace sv. Karla Boromejského – nadační sirotčinec 1871–1924, kart. 1618.

darem 200 korun¹⁴⁹ a v pozdějších letech také vánočním stromem. K roku 1926 bylo v sirotčinci jedenáct sirotků¹⁵⁰ a trvala patrně dále i výuka ve zdejší škole, i když žádné detailnější informace k dispozici nemáme. Od roku 1932 byl příspěvek městské rady pro sirotčinec na Vánoce snížen na 100 korun a od roku 1933 obdržely sestry již jen vánoční strom a tři metry palivového dřeva.¹⁵¹

Po skončení druhé světové války zůstalo v sirotčinci dvacet dětí. V budově se několik místností uprázdnilo, a proto bylo nabídnuto přibližně 30 chudším studentům, kteří navštěvovali různé školy v Jihlavě, ubytování a strava. Sester bylo bezprostředně po válce sedm, v roce 1946 pak šest. Byly zaměstnány výchovou sirotků, polosirotků a nemanželských dětí z rozvrácených rodin,¹⁵² vedením kuchyně, prádelny, dohledem nad úklidem a prací v zahradě. Představená filiálního domu se starala o ubytované studenty. Později byly sestřám přiděleny k opatrování ještě děti matek, které pracovaly v továrnách a po práci si děti vyzvedávaly.¹⁵³ O prázdninách bývala v domě duchovní cvičení pro kněze a laiky. V roce 1946 bylo v sirotčinci patnáct sirotků.

Dne 25. září 1950 přišlo sestřám ohlášení z mateřského domu, že budou odvolány.¹⁵⁴ a o dva dny později po šesté hodině ráno byly odvezeny do Albrechtic.¹⁵⁵ Po jejich odchodu zbylé děti ze sirotčince přešly do okresního dětského domova v Jihlavě a v domech byly umístěny studentky státního internátu.¹⁵⁶

149 SOKA Jihlava, fond Městská správa Jihlava od r. 1849 – společná registratura, inv. č. 1748 Sirotčinec, kart. 229.

150 Tamtéž.

151 Tamtéž.

152 AK, Výroční zpráva katolického sirotčince za rok 1946.

153 AK, Zápisky o činnosti Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Jihlavě od roku 1945, strojopis.

154 „Dne 25. září nám přišlo ohlášení z mateřince, že se budeme stěhovat, abychom si připravily věci. V půl druhé odpoledne k nám přišli pánové z krajského národního výboru a církevní referent Hons. Nechali si všechny sestry zavolat do kanceláře. Při promluvě řekli, že dům musí být zlikvidovaný, že oni zde mají plné právo. Že budeme odstěhovány do Albrechtic, kde budeme mít celé zaopatření. Že to oni již všechno připravili.“ – viz AK, nepodepsaný zápis jedné ze sester, která byla mezi sestrami ukončujícími činnost ve filiálním domě v Jihlavě.

155 „S sebou jsme si nesměly více vzít, jen to, co potřebujeme na cestu. V úterý nám k večeri nic nedali. Dvě vychovatelky převzaly naše děti a dvě slečny převzaly kuchyň. Zmocněnkyně se již z domu nevdálila, spala v kanceláři u vратnice, aby mohla všechno vidět... Pak nastalo balení, církevní referent se přišel podívat, jestli toho nemáme moc sbaleného. Večer jsme měly sv. požehnání, při něm kde kdo plakal, lidé se přicházeli loučit se sestřičkami. Na konec se zazpívalo, blíž k tobě Bože můj... Ráno dne 27. 9. byla sloužena mše sv. ve čtyři hodiny. V šest hodin přijelo auto a milé sestry se rozloučily s okolostojícími, kteří právě šli ode mše sv. z naší kapličky. Zmocněnkyně jela s náma. Cesta trvala do Albrechtic (jedná se o Město Albrechtice u Krnova) šest hodin. Tam jsme našly náš drahý domov.“ – viz tamtéž.

156 AK, zápisky o činnosti Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Jihlavě od roku 1945, strojopis.

České Křídlovice-Božice

Prvotním plánem hlavního iniciátora pozdější stavby bylo vystavět nemocnici. Nakonec bylo ale rozhodnuto o stavbě útulny pro děti a staré lidi. Dne 17. září 1892 byl z iniciativy božického faráře rytíře Maxe z Mayer-Ahrdorffu zřízen výbor družstva pro její zbudování. Z jeho podnětu bylo zasláno snad na 90 tisíc prosebných dopisů.¹⁵⁷ Taktéž vyšla v článku *Die projectirte Kinderbewahr-Anstalt verbunden mit einen Greisen-Asyle in Gros Grilowitz-Possitz* v novinách *Znaimer Volksbote* dne 10. prosince téhož roku výzva, aby všichni, kdo mohou, přispěli na stavbu opatrovny spojené s azylem pro staré lidi.¹⁵⁸ Prostředky potřebné na stavbu byly shromažďovány také pomocí sbírek a darů dobrodinců. Plán pro ústavní budovu zhotovil zdarma znojemský stavitel Karel Vítek a obec Křídlovice darovala na stavbu pozemek o výměře pět arů, mezi obcemi Božice a Velké Křídlovice¹⁵⁹. Se stavbou Ústavu Panny Marie Pomocnice se začalo 12. října 1894, a to nejprve částí sloužící jako azyl dětí. Nad ústavem převzala protektorát arcivévodkyně Alžběta, dcera korunního prince Rudolfa, která přispěla na tento účel 50 zlatými a sám císař František Josef 300 zlatými rakouské měny.¹⁶⁰ Kromě hlavního určení stavby bylo pomýšleno i na prostor, kde by později byly dívky vyučovány vedení domácnosti. Ústav byl určen nejen pro místní obyvatelstvo, ale pro všechny potřebné z blízka i daleka, kteří jsou odkázáni na křesťanskou lásku.¹⁶¹ Přípisem č. 6600 c. k. Zemské školní rady z 5. srpna 1895 bylo dovoleno otevření soukromé školy pro dívky a opatrovny pro děti.¹⁶² Dne 8. září 1895 bylo již možno část budovy sloužící dětem vysvětit. Původní stavba měla přízemí a mezípatro, nad vchodem byla ozdobena ve dřevě vyřezanými symboly víry, naděje a lásky, podpisem arcivévodkyně Alžběty a velkým křížem v průčelí. Tři sestry z pražského mateřince dorazily 14. září téhož roku a brzy zahájily činnost péčí o děti a výukou dívek.

157 Foltýn, D. a kol.: *Encyklopedie*, s. 153.

158 „Darum wenden wir uns an Dich, hochherziger Sönnner, wohlthätige Frau und gutes Kind, damit, was Du in liebevoller Weise entbehren vermagst, zum Aufbau einer Kinderbewahr-Anstalt und eines Greisen-Asyles in Groß Grilowitz-Possitz bei Znaim in Mähren, wo barmerhzigze Schwestern ihres heiligen Amtes walten sollen, aus Deiner edlen Hand uns zu Theil werde.“ – viz *Die projectirte Kinderbewahr-Anstalt verbunden mit einem Greisen-Asyle in Groß Grillowitz-Possitz bei Znaim*, *Znaimer Volksbote*, Nr. 50, 10. Dezember 1892, s. 1.

159 Tehdejší historický název obce České Křídlovice.

160 *Kinder- und Greisen Asyl „Maria Hilf“ zu Groß Grillowitz-Possitz*, *Znaimer Volksbote*, 6. Jahrgang, Nr. 22, 1. Juli 1895, s. 9.

161 „...die Anstalt, die nicht localen Zwecken allein dienen soll, sondern für alle Bedürftigen, aus Nah und Fern, die christliche Nächstenliebe brauchen“...viz tamtéž, s. 9.

162 Viz MZA, fond E 80 Biskupský ordinariát, inv. č. 570, sign. B160/1d Filiální dům v Českých Křídlovicích, kart. 121.

Od školního roku 1896/1897 byly dívky vyučovány v ústavu a veřejným zkouškám se podrobovaly ve Znojmě, jelikož škola byla soukromá. Přáním faráře Maxe z Mayer-Ahrdorffu bylo také zřízení měšťanské školy. V roce 1897, kdy byl rozpuštěn původní stavební spolek, přešel nakonec areál do majetku sester. Tyto zpočátku nechtěly s převzetím souhlasit, neboť bylo jasné, že dále by veškeré výdaje a vydržování ústavu byly hrazeny z financí kongregace. K tomu přibyla i skutečnost, že bylo třeba celý ústav rozšířit o další budovy, jelikož počet chovank se zvýšil na 50. Roku 1898 se započalo se stavbou další budovy a ústavní kaple. Budova byla vysvěcena 6. srpna 1899 a ústavní kaple 4. listopadu téhož roku, po obdržení povolení od brněnského biskupství.¹⁶³

Ani v době prázdnin nebýval ústav prázdný. Na rekreaci sem jezdily dívky i chlupci z Vídně. Před rokem 1905 už zde bylo kromě starců a dětí na 70 chovank, pro které už současné učebny a prostory byly naprosto nevyhovující. Bylo nutno pomýšlet na opětovné rozšíření a dne 11. ledna 1905 byly zahájeny práce na úpravě nově vyhlédnutého stavebního místa. Původní plán postavit dlouhou stavbu byl nakonec vzhledem k písčitému podloží přepracován na budovu výškovou, pro jejíž základy bylo využito do hloubi devět metrů železobetonu. Dne 18. července 1905 byl položen základní kámen, v létě roku 1906 byla stavba skončena a 4. října vysvěcena.

Dne 15. října téhož roku započala oficiálně svoji činnost dívčí trojtřídní škola, ve které se vyučovalo podle učebních osnov školy měšťanské. Jelikož škola neměla zatím stále právo veřejnosti, dívky se podrobovaly na závěr nadále zkouškám ve Znojmě, kde potom obdržely právoplatné vysvědčení. V roce 1907 byl otevřen i jednorozhodný učební kurs. Ve školním roce 1908/1909 bylo ve škole 59 žaček.¹⁶⁴ Při škole byla také knihovna se 122 svazky knih, která se postupně rozrůstala. Přípisem ministerstva kultu a vyučování číslo 15434 ze dne 18. června 1910 bylo dívčí škole ve Velkých Křídlovicích-Božicích uděleno právo veřejnosti, což bylo ústavu sděleno 25. června Zemskou školní radou.¹⁶⁵ V dalších školních letech se počet vyučovaných děvčat ustálil na 35 až 50. Vyučování probíhalo i za první světové války a v roce 1914 byl ústav elektrifikován.

Po roce 1918 nesměly být do školy přijímány děti z Vídně a okolí, proto se očekával prudký pokles žákyň. Generální radou kongregace byl dokonce zvažován prodej školní budovy. Nakonec od tohoto záměru bylo upuštěno, protože se našel jejich dostatečný počet.¹⁶⁶ V roce 1919 byla v Českých Křídlovicích zřízena menši-

163 AK, Kronika Milosrdných sester díl VI, s. 42.

164 Státní okresní archiv Znojmo (SOkA Znojmo), fond Dívčí penzionát České Křídlovice – Č. Kří/DP-II-1, inv. j. K-I 217 Ústavní kronika.

165 Tamtéž – srovnej MZA, fond B 22 Zemská školní rada, č. j. 17 265, kart. 304.

166 Tamtéž.

nová česká škola, které byly přenechány prostory opatrovny, než bude mít vlastní budovu. V roce 1920 byl v ústavu zřízen kurs domácího hospodaření, který byl intenzivně navštěvován především v zimních měsících. Na počátku bylo v kursu 92 dívek. Pro provoz ústavu byla přínosná i skutečnost, že selské dívky hradily část stravného hospodářskými produkty.¹⁶⁷

Dne 9. srpna 1928 zachvátil jednu z budov požár a za půl hodiny hořela již i střecha. Jen díky včasnému zásahu se oheň nepřenesl na hlavní budovu.¹⁶⁸ Zatímco střecha této ústavní budovy byla odkryta, přišly 13. a 21. srpna mohutné bouře, které dům zcela zaplavily. Opravy si vyžádaly náklad přibližně 50 tisíc korun. Velkou část této finanční zátěže musela nést samotná kongregace, neboť pojišťovna proplatila pouze 2600 korun.¹⁶⁹ V roce 1938 se České Křídlovce ocitly na okupovaném území. Některé žákyně, zejména ze vzdálenějších oblastí (např. Slovensko), byly poslány již 16. září téhož roku domů. Boromejky a část žákyň ovšem školu neopustily. Dne 28. října však obdržela škola rozhodnutí o odebrání práva veřejnosti a dne 15. listopadu 1938 tak ukončila svoji činnost.¹⁷⁰

Obce Borotice, Křídlovce a Božice žádaly pronájem školní budovy za účelem zřízení hlavní školy, ale ze záměru sešlo. Landrat ve Znojmě propagoval plán umístit v ústavních budovách krajský starobinec a za tímto účelem budovy koupit. Generální představená toto odmítla, ale svolila nakonec k pronájmu hlavní budovy č. p. 262 a k dalším jednáním již zplnomocnila místní představenou. Ta 6. března 1939 sdělila, že kongregace pronajme Landratu na deset až patnáct let dům č. p. 262 bez vnitřního zařízení, prádelnu a hospodářské místnosti č. p. 248, zahradu a zahradní domek. Nájemné 300 říšských marek mělo být placeno měsíčně a rovněž všechny náklady na adaptace, opravy, poplatky a daně měl na sebe převzít Landrat ve Znojmě. Obstarávání a ošetřování nemocných bylo smluvně předáno sestřím a kongregace měla za úkol postarat se o jejich dostatečný počet k zajištění chodu ústavu. Do kuchyně i prádelny měly být přijaty světské osoby.¹⁷¹ Komise z Vídně a Znojma následně rozhodla o umístění 120 starců – jedna polovina ženského a druhá mužského pohlaví. Zpočátku bylo v ústavu 50 starců, ale jejich počet narůstal, až v roce 1942 činil 110 osob. Sestry pečující o tyto staré lidi dostávaly vestiař 33 říšských marek měsíčně. Počet starců v následujících letech byl stále poměrně vyrovnaný.

167 AK, materiál k dějinám ústavu, rukopis, s. 10.

168 SOkA Znojmo, fond Dívčí penzionát České Křídlovce – Č. Kří/DP-II-1, inv. j. K-I 217, Ústavní kronika.

169 AK, materiál k dějinám ústavu, rukopis, s. 16.

170 SOkA Znojmo, fond Dívčí penzionát České Křídlovce – Č. Kří/DP-II-1, inv. j. K-I 217, Ústavní kronika.

171 AK, materiál k dějinám ústavu, rukopis, s. 16.

Dne 28. března 1944 byl bezplatně pronajat dům č. p. 248 četnické stanici. Po 5. květnu 1945 byli v téže budově ubytováni příslušníci Sboru národní bezpečnosti. Stejně jako nebylo placeno nájemné, nebyla sjednána ani žádná smlouva. Budova byla opuštěna 1. března 1946 a ubytování zde pak našlo pět učitelů z veřejné školy. V budově č. p. 262 bylo také zřízeno dětské středisko pro děti německé národnosti. Dne 16. prosince 1946 přivezl Červený kříž s veřejnými orgány ze sběrného tábora do tohoto střediska celkem 136 opuštěných dětí německé národnosti ve věku od jednoho do čtrnácti let, o které se neměl kdo starat. Většina z nich mluvila pouze německy – Červený kříž a Švýcarská pomoc poslaly prádlo, obuv a hračky, ale příspěvky na děti byly malé, sotva stačily na výživu, proto náklady opět značnou měrou nesla sama kongregace.

Dětské středisko bylo 27. července 1950 zrušeno, děti rozvezeny do dětských domovů a budovy zabrány českou charitou pro její sociální činnost. Krajský výbor v Brně zamýšlel v ústavu umístit pomocnou školu pro svůj kraj, ale nakonec zde, v zaopatřovacím ústavu Charity pro přestárlé a práce neschopné (dnes č. p 188), bylo umístěno 127 chovanců z charitního domova ve Velichově u Karlových Varů a z Nýrska u Klatov.¹⁷² V budově byla v letech 1945–1950 mimo dětského střediska také místní měšťanská a lidová zemědělská škola,¹⁷³ které se o prázdninách 1950 musely vystěhovat. Po začátku školního roku si opět školy vymohly prostor, což způsobilo nedostatek místa pro asi 50 chovanců sem mezitím převezzených. Tito museli být 15. října přestěhováni do nově zřízeného charitního ústavu v Plavči u Znojma. K začátku roku 1951 bylo v Křídlovicích 52 chovanců, o které pečovalo šest sester.¹⁷⁴ Spor o prostory trval až do října 1954, kdy byla škola vystěhována a ústav se tak opět rozšířil o 50 míst.

V dubnu 1958 pracovalo v ústavu 34 sester pečujících o 140 lidí (třetina z tohoto počtu ležících a několik imbecilních). Dne 23. října 1959 se dostavili zástupci Náboženské matice a důchodového zabezpečení z Prahy i z Okresního národního výboru, aby projednali převzetí kongregačního majetku do vlastnictví státu. Sestry chtěly, aby v protokolu bylo uvedeno, že majetek nedarovaly, ale stát jej převzal sám. Prvním lednem 1960 přešly všechny ústavy, ve kterých boromejky působily a které dosud spadaly pod Ústředí české katolické charity v Praze, na příslušné okresy. Charitní domovy pro přestárlé se změnilly v domovy sociálního důchodo-

172 Tamtéž, s. 84.

173 Generální vikářka kongregace Bohumila Langrová 21. listopadu 1945 potvrdila, že kongregace pronajme na pět let místní správní komisi v Českých Křídlovicích v 1. poschodí a přízemí domu č. p. 262 celkem čtyři třídy a pomocné místnosti pro účely měšťanské školy. Úpravy měla provést komise na vlastní náklady a po pěti letech prostory vrátit. Viz AK, Kronika Milosrdných sester díl IX, s. 129.

174 MZA, fond B 124 Krajský národní výbor Brno, inv. č. 1819, sign. církv/99 Vyklizení klášterů všeobecně, kart. 2615.

vého zabezpečení – tedy Domovy důchodců. Charitní ústavy pro debilní děti nebo dospělé rovněž přešly na okresy a dostaly název Ústavy sociální péče.¹⁷⁵

Dne 1. července 1960 byl úředně ustanoven vedoucím ústavu božický občan J. Široký. Od tohoto roku boromejek v ústavu začalo ubývat, až v roce 1970 byla z důvodu velkého snížení jejich počtu a naopak nárůstu civilních zaměstnanců dokonce zrušena polovina klauzury v domě. K 1. únoru 1973 nastoupila do ústavu první civilní zdravotní sestra. Koncem tohoto roku bylo již v ústavu jen třináct boromejek. Dne 1. ledna 1976 byla namísto vrchní sestry, jíž bývala doposud místní představená, jmenována civilní osoba – Marie Nedvěďová ze Znojma. Nedlouho potom opustilo ústav několik dalších boromejek.

V květnu 1978 byl definitivně stanoven odchod boromejek z Božic k 1. lednu 1979 – dvě sestry ze zbývajících šesti byly přemístěny, dvě požádaly o důchod a dvě o rozvázání pracovního poměru. Dne 2. ledna 1979 odešly poslední dvě boromejky z místního domova důchodců.¹⁷⁶ Ústav funguje pod civilní správou dodnes.

Moravské Budějovice

V letech 1924–1931 působil v Moravských Budějovicích farář Hynek Buš, který si přál uvést sestry některého z ženských řádů nebo kongregací také do tohoto města. Důvodem byla snaha získat někoho pro péči o staré, nemocné a opuštěné osoby. Případné příchozí však nebylo kde ubytovat a chyběly také finanční prostředky. V roce 1931 vystřídal Hynka Buše farář Josef Opletal, který plány svého předchůdce podporoval.

Hlavním iniciátorem postavení nového kláštera byl Antonín Nekula, rodák z nedalekých Třebelovic. Tento kněz byl duchovním správcem v mateřském domě boromejek v Praze. Začal hledat pozemek pro stavbu nebo objekt, který by mohl být pro účely kláštera adaptován. V polovině roku 1935 byly koupeny od manželů Trnkových a rodiny Tesařovy pozemky a 27. července 1935 začaly být hloubeny základy pro nový filiální dům. Projekt vytvořil architekt Jan Stein a realizoval jej Antonín Svoboda z Moravských Budějovic.¹⁷⁷ Do léta následujícího roku byl dům (č. p. 907 na Komenského ulici) vystavěn a již 4. července 1936 žádala generální představená Klementina Zaunmüller biskupskou konzistoř o svolení k působení kongregace v nově postaveném dobročinném ústavu sv. Antonína, ve kterém by našli svůj domov staří a opuštění lidé obojího pohlaví. Rovněž podotkla, že bude-li potřeba, rozšířila by později kongregace na tomto místě činnost o ošetřování nemocných v soukromých domech, výuku dívek ručním pracím a vaření a také o péči o děti předškolního věku zřízením školky. Následujícího dne zaslala

175 AK, Kronika Milosrdných sester díl XII, s. 96.

176 AK, Kronika Milosrdných sester díl XV, s. 100.

177 Foltýn, D. a kol.: Encyklopedie, s. 443.

biskupské konzistoři další žádost, aby doporučila ke schválení Zemskému úřadu v Brně novou budovu. Dne 16. července téhož roku biskupský ordinariát na první žádost odpověděl přípisem č. 749, že nově vzniklý dům schvaluje a taktéž souhlasí s případným rozšířením činnosti o další sociální služby.¹⁷⁸ Tři sestry z pražského mateřince bydlely v domě jistě ne později než 19. července.¹⁷⁹ Dne 6. září 1936 byly nová budova i klášterní kaple slavnostně brněnským biskupem Josefem Kupkou vysvěceny.¹⁸⁰

Začátkem října téhož roku byl zahájen první kuchařský kurs a na základě povolení ministerstva školství i vyučování v mateřské škole, kde bylo již od počátku 50 dětí. V této době v Moravských Budějovicích jiná mateřská škola nebyla. Zemský úřad v Brně číslem jednacím 41039/III-5 ze dne 15. října udělil souhlas s činností nového řeholního domu za podmínky, že si nebude činit nikdy nároky na podporu z veřejných fondů a že všechny boromejky v něm, i v budoucnu usazené, budou mít československou státní příslušnost.¹⁸¹ Sestry také začaly ihned s pořádáním několikadenních duchovních cvičení. Počátkem ledna 1937 začal kurs vaření a šití, kterého se účastnily nejen místní dívky. Bylo také přijato několik přestárlých osob. Koncem roku 1938 byla představená požádána o poskytnutí ubytování pro úředníky okresního úřadu, profesory škol a soudní úředníky ze Znojma.

S počátkem druhé světové války byl vydán zákaz konat v domě duchovní cvičení, kursy vaření ustaly poměrně logicky vzhledem k nedostatku surovin potřebných k výuce a místo české mateřské školy byla v lednu 1943 otevřena německá. Po skončení války byla veškerá činnost obnovena.

V roce 1948 bylo zakázáno přijímat děti do mateřské školy, byl zvýšen počet důchodců, o které měly sestry pečovat, a koncem roku 1948 jim byla odebrána správa domu.¹⁸² Od roku 1949 přešla správa ústavu částečně na Českou katolickou charitu, od ledna 1952 pak spadla pod dozor civilního vedoucího. Tak jako ostatní ústavy k 1. lednu 1960 spadly pod příslušné okresy, tak i tento domov důchodců přešel pod správu Okresního národního výboru v Třebíči a k datu 1. ledna 1976 pak pod Spojenou správu ústavů sociálních služeb Třebíč. Do funkce vrchní sestry

178 MZA, fond E 80 Biskupský ordinariát, inv. č. 574, sign. B160/1h Filiální dům v Moravských Budějovicích, kart. 121.

179 Dne 19. července 1936 sdělil farář Josef Opletal biskupské konzistoři, že „Milosrdné sestry kongregace sv. Karla Boromejského do novostavby se již nastěhovaly – počtem tři“ – viz tamtéž.

180 Vlk, František: 60 let domu sv. Antonína v Moravských Budějovicích 1936–1996. Moravské Budějovice 1996, s. 6.

181 MZA, fond E 80 Biskupský ordinariát, inv. č. 574, sign. B160/1h Filiální dům v Moravských Budějovicích, kart. 121, srov. MZA, fond B 40 Zemský úřad Brno, inv. j. 41 039, kart. 4234.

182 Vlk, František: 60 let domu, s. 7.

nastoupila civilní osoba. V roce 1982 prošla budova generální opravou. Dočasný azyl pro chovance byl nalezen v okolních domech sociální péče. Po revoluci 1989 kongregace zvažovala opět převzetí ústavu.

Zákonem č. 338/91 z 18. července 1991 byl boromejkám bývalý Domov svatého Antonína vrácen.¹⁸³ Od 1. ledna 1992 přešel do péče a správy kongregace celý dům, který opět obdržel staronové jméno – Dům svatého Antonína. Sestry působily v domově důchodců po celou dobu nesvobody až do této chvíle. Dne 18. ledna 1992 byl domov požeňán brněnským biskupem Vojtěchem Cikrlem.

V roce 1996 působilo v domě šestnáct řádových sester a sedmáct civilních zaměstnanců, kteří dohromady pečovali o 83 starých obyvatel a chod budovy.¹⁸⁴ V současné době v domově důchodců boromejky stále působí, a jelikož je kongregace zřizovatelem Domu sv. Antonína, generální představená jmenuje ředitele a správní radu.

Plaveč u Znojma

Jak již bylo výše řečeno, do charitního domova v Českých Křídlovicích-Božicích byli nastěhováni v roce 1950 důchodci z Velichova u Karlových Varů. Po problémech s uvolněním místa ze strany měšťanské a zemědělské školy, muselo být 50 důchodců umístěno do jiného objektu. Pro účel nového zaopatřovacího ústavu charity byl vyhlédnut již mírně chátrající objekt zámku v Plavči. Ředitel charity požádal boromejky, aby převzaly péči o staré i v tomto ústavu, ale kongregace neměla potřebné síly. Generální představená doporučila ředitelství charity, aby se obrátilo na Státní úřad pro věci církevní a vymohlo si souhlas k vyvázání několika mladších členek kongregace ze sběrných klášterů ve Vidnavě a Městě Albrechticích,¹⁸⁵ kam byly koncentrovány při nuceném odchodu z některých filiálních domů. Nakonec bylo potřebné povolení uděleno a dne 15. října 1950 přišlo pět sester na své nové působiště.¹⁸⁶ O tři dny později byla tato skutečnost oznámena brněnskému ordinariátu Janem Dvořákem, farářem v Únanově.¹⁸⁷ Ordinariát vše vzal na vědomí přípisem č. 4877 ze dne 23. října téhož roku. Počátkem prosince byla také zřízena v zámecké rotundě kaple. K 1. lednu 1960 přešel Charitní domov

183 AK, Kronika Milosrdných sester díl XIX, s. 89.

184 Vlč, František: 60 let domu, s. 9.

185 Nešlo o ojedinelou žádost. Charita žádala i o vyvázání řeholnic z dalších řeholních společenství pro jiné ústavy. Uvedenou žádost se autorce nepodařilo dohledat v: Národní archiv, fond Státní úřad pro věci církevní, inv. j. 130 Charita, kart. 95.

186 AK, Kronika Milosrdných sester díl X, s. 84.

187 MZA, fond E 80 Biskupský ordinariát, inv. č. 576, sign. B160/1i Převzetí útulku pro přestárlé v Plavči u Únanova, kart. 121. Sestry ve své kronice uvádějí příchod pěti sester do Plavče, ale v oznámení faráře Jana Dvořáka je protichůdně uvedeno deset sester.

do správy Okresního národního výboru Znojmo a stal se z něj jako v jiných případech domov důchodců, což je opět analogické k vývoji jiných ústavů pod dřívější správou charity. Dne 1. února 1970 nahradil ve správě ústavu dosavadní představenou civilní zaměstnanec František Peška. V roce 1974 prošla budova ústavu rozsáhlou rekonstrukcí, byla vymalována, nádvoří dostalo novou fasádu, byl vydlážděn a opraven průjezd a taktéž v roce 1978 a 1980 probíhaly další rozsáhlé opravy. Na části domu byly vyměněny krovy, na části stropy a okna.

Ke konci roku 1983 byly již v místní komunitě pouze tři sestry a z toho dvě důchodového věku. Po dohodě s vedením kongregace tyto dvě podaly žádost o důchod a třetí dala k 30. červnu 1984 výpověď z pracovního poměru. Dne 29. června 1984 skončila činnost boromejek na této pobožce. Domov důchodců zde pod civilní správou funguje dodnes.

Znojmo-Hradiště

Tento filiální dům si zaslouží mezi ostatními domy v brněnské diecézi zvláštní pozornost, zejména z toho důvodu, že se stal na dlouhá léta neoficiálním mateřským domem boromejek. Dne 12. srpna 1952 byly sestry zproštěny přípisem Ústředního národního výboru hlavního města Prahy služby v nemocnici pod Petřínem v Praze¹⁸⁸ a o tři dny později – 15. srpna – byly vypovězeny ze svého tamního mateřského domu. Většina sester (v počtu 44) byla určena k odvozu na práci v textilní továrně v Trutnově. Zbytek byl rozvezen na různá místa – například do Rožďalovic a do Plavče. Tímto okamžikem ztratila kongregace tolik potřebnou centrálu pro svoji činnost a především chybělo útočiště pro staré a nemocné členky kongregace, které nemohly být nasazeny na práce v továrnách.

Na uprázdněné prostory probošství řádu Křížovníků s červenou hvězdou ve Znojmě-Hradišti upozornila 18. března 1958 Eliška Šrubařová, toho času představená v Plavči. Dne 3. dubna se vydala generální asistentka kongregace spolu s další sestrou do Plavče a potom navštívily plánovaný budoucí domov.¹⁸⁹ Po jednání s místními úřady se podařilo nakonec tyto prostory získat. Probošství bylo v poměrně dezolátním stavu a bylo potřeba budovy rekonstruovat. Od června téhož roku byly prováděny prvotní potřebné adaptace a 2. července přišly do Znojma první sestry, mezi nimiž byla i tehdejší generální vikářka Theofora Kmoníčková. Byly důrazně upozorněny na skutečnost, že při zmínkách o filiálním domě nesmí nikdy padnout označení domu jako mateřince. Dům byl provozován Českou katolickou charitou, která jej pronajala od výše zmíněného řádu. Toto místo, které se stalo na dlouhá léta novým mateřským domem boromejek i sídlem generálních představených, i když z pochopitelných důvodů neoficiálně, dostalo název Charit-

188 AK, zápisy z období totality.

189 AK, Kronika Milosrdných sester díl XII, s. 4.

ní domov pro řeholnice.¹⁹⁰ Adaptační práce šly vpřed rychle a ke konci prosince bylo na Hradišti již dvanáct místností obýváno sestrami.

Dne 10. května 1960 přijela na Hradiště generální představená Bohumila Langrová, která byla zatčena 24. ledna 1952 a odsouzena bývalým Státním soudem v Praze na dvacet let pro zločin vyzvědačství a velezrady.¹⁹¹ Ve výkonu trestu byla nakonec osm roků, tři měsíce a patnáct dní a toho dne byla propuštěna na amnestii.¹⁹² Její uvítání mělo proběhnout tiše a nenápadně. Jejím návratem se zase na jistou dobu poměry v kongregaci zklidnily. Navíc přípisem referátu pro věci církevní při Krajském národním výboru v Brně z 20. července téhož roku č. škol/církv/1237/1960/463/4 byl Bohumile Langrové udělen souhlas s vedením kongregace.¹⁹³ Od 1. dubna 1961 byl ústav veden stabilně civilním vedoucím. Veškeré dění v kongregaci na centrální úrovni, včetně voleb generální představené a její rady, se odehrávalo zde na Hradišti.

Dne 8. července 1970 byla generální představenou kongregace zvolena Vojtěcha Hasmandová, dosud pobývající ve filiálním domě ve Vidnavě.¹⁹⁴ Dne 20. července přesídlila i s generální radou na Hradiště. V roce 1976 a posléze i v roce 1982 byla do čela kongregace zvolena opět. Dne 17. června 1988 zvolila generální kapitula na Hradišti novou generální představenou Inviolatu Krupkovou.

Podle dokumentu Sekretariátu vlády ČSSR pro věci církevní s platností od 1. září 1988, který umožnil doplňování stavu ženských řeholí novými členkami, byly na Hradišti dne 28. září téhož roku po dlouhé době oblečeny oficiálně do řeholního roucha čtyři sestry, které ovšem již delší dobu měly věčné sliby. Ostatní členky mohly svoji příslušnost ke kongregaci zveřejnit tím, že mohly do zaměstnání přicházet v řeholním oděvu.¹⁹⁵ V roce 1990 byla dostavěna nová část filiálního domu a novostavba byla vysvěcena 22. ledna téhož roku. Dne 30. května 1992 bylo

190 Tamtéž.

191 Rozsudek padl v rámci procesu Mádr a spol. při hlavním líčení konaném 11.–13. června 1952 v Brně. Odsouzena byla podle § 86 odst. 1, odst. 2a, b, 3c, trest. Zák. a podle §78, odst. 1c, odst. 2a, b trestního zákona.

192 Spolu s Bohumilou Langrovou byla na amnestii propuštěna pozdější generální představená Vojtěcha Hasmandová.

193 Referát pro věci církevní OŠKK Jihomoravského Krajského národního výboru v Brně souhlasí v souladu s ustanovením § 2 odst. b) ve spojení s § 5 vládní Nařízení č. 228/49 Sb. a předpisů jej doplňujících s tím, abyste jako generální představená kongregace MSSKB vykonávala funkci vedoucí kongregace. V této funkci zastupujete uvedenou kongregaci vůči státní správě a ostatním veřejným institucím, řídíte záležitosti kongregace, spoluzodpovídáte za její hospodaření. Výlohy s touto činností spojené jsou Vám hrazeny z prostředků kongregace – viz AK, přípis Referátu pro věci církevní při Krajském národním výboru v Brně ze dne 20. července 1960.

194 AK, Kronika Milosrdných sester díl XIII, s. 39.

195 AK, Kronika Milosrdných sester díl XVIII, s. 66.

na Hradišti oblékáno dalších třináct postulantek. Dne 12. listopadu 1994 byla zvolena do čela kongregace sestra Remigie Češíková.

Jako mateřský dům sloužilo Hradiště boromejkám až do navrácení domu sv. Notburgy v Praze v ulici Šporkově. V roce 1994 se mateřinec postupně začal přesouvat ze Znojma zpět do Prahy. Znojmo zůstalo posléze nadále domovem pro staré a nemohoucí sestry ještě plných třináct let. Dům byl zrušen z důvodu úbytku sester k datu 15. září 2007 a ty zbývající přešly do různých domovů.

Brno – Charbulova ulice

V období totality, kdy panoval zákaz přijímání řeholního dorostu, bylo i přes něj pečováno o výchovu dívek, které se staly tajnými členkami kongregace. Jelikož ve Znojmě-Hradišti by byla taková výchova příliš nebezpečná, bylo rozhodnuto vyhledat vhodný objekt pro bydlení a formaci sester v Brně. Následně byl vybrán rodinný dům se zahradou na Charbulově ulici č. 12, který si Vojtěcha Hasmandová spolu s asistentkou a ekonomkou přijely prohlédnout 13. března 1971 a 5. dubna téhož roku byl dům kongregací zakoupen. Dne 9. května se začalo s jeho úpravami – provedeny byly malířské práce, úprava koupelny a pokoje pro kapli.

Začátkem srpna téhož roku přijela první ze sester a poté 8. srpna sestra Anselma Koumarová, která se stala první představenou místní malé komunity.¹⁹⁶ Dne 3. listopadu byla v domě vysvěcena kaple.

Sem potom tajně přicházely čekatelky, které bydlely v různých pronajatých bytech v Brně – v takzvaných domečcích (viz další kapitola). Tento dům sloužil také jako útočiště pro představené z Hradiště, které tu pobývaly při cestách do Brna kvůli vyřizování různých záležitostí na úřadech, nebo když jely navštívit nějaké vzdálenější působiště. Brněnské centrum boromejek přetrvalo a sídlilo zde i po revoluci v roce 1989. V roce 1993 přišla do komunity nová sestra, která docházela do nemocnice Milosrdných bratří pětkrát týdně, aby zde duchovně posilovala dlouho ležící nemocné, podávala jim nápoje apod.

V posledních letech nebyl již zdravotní stav boromejek v této malé komunitě dobrý, a z toho důvodu bylo pomýšleno na jejich odchod z Brna a prodej nebo pronájem domu. V lednu roku 1997 si jej byly prohlédnout tři členky kongregace Sester učednic Božského mistra, které přijely na pozvání brněnského biskupa Vojtěcha Cikrleho z Říma pomáhat kněžím v pastoraci. V dubnu téhož roku oznámila zbývajícím sestřám generální představená Remigie Češíková, že budou převedeny v nejbližší době do jiných komunit. Dne 22. července téhož roku odjela místní představená do Prahy, čímž byla ukončena činnost tohoto filiálního domu. V budoucě byli poté v podnájmu mladí manželé, po dobu rekonstrukce vlastního domu. Po dohodě byla v podkroví ponechána jedna místnost pro sestry, přijíždějící do

¹⁹⁶ AK, dějiny domu na Charbulově ulici, strojopis.

Brna na zkoušky, nebo za jiným účelem.¹⁹⁷ V dnešní době je dům stále ve vlastnictví kongregace, která jej pronajímá.

Brno a Jihlava – „domečky“

Dalšími útočišti pro bydlení a formaci nových členek kongregace se staly tzv. domečky. Jednalo se o několik menších obytných objektů v Praze, Brně a jeden v Jihlavě. V praxi to znamenalo pronajmout byt či dům na jméno soukromé osoby, nejlépe dosavadní nečlenky kongregace, v němž potom bydlely s jednou nebo dvěma zkušenými sestrami i čekatelky. Sestry měly na starost hmotnou a duchovní péči o tyto dívky. Ty zde pak prožívaly dobu svých studií, postulátu, noviciátu i případné práce na plný úvazek v nemocnicích, dětských domovech apod.¹⁹⁸ Boromejky, které s dívkami pobývaly, byly většinou důchodového věku. Nechaly si vyhotovit novou občanskou legitimaci s civilní fotografií. Navenek pak působily jako starší ženy, které si přivydělávají ubytováním studujících dívek, aby nepoutaly nežádoucí pozornost. Z tohoto důvodu byly i místnosti pro kaple zařízeny jako běžný obytný pokoj a svatostánek byl jen zdobná kovová nebo dřevěná krabička, ve které byla uchovávána nejsvětější svátost.

V Brně se jednalo o čtyři „domečky“, z nichž každý obdržel i své pojmenování (krycí jméno). Prvním byl Nazaret na Geislerově ulici č. 39 v Brně-Židenicích (vybudován byl v roce 1975 a fungoval do 31. července 1989), druhým Cyrilka na Viniční ulici č. 69 taktéž v Brně-Židenicích (zakoupen 20. prosince 1978, fungoval i po revoluci, a to do 3. června 1997), třetí – jménem Marie – byl na Wolkrově ulici č. 8 v Brně-Stránicích (fungoval od ledna 1985 do 4. srpna 1994, kdy byl prodán brněnskému biskupství) a čtvrtým „domečkem“ byl pouze dvoupokojový byt s názvem Tomáš na Bayerově ulici č. 5 (poblíž parku Lužánky v rozšířeném centru města). Poslední z brněnských „domečků“ byl v provozu pouze tři roky – v letech 1983–1985¹⁹⁹. V Jihlavě se jednalo o podnájem bytu na Kosmákově ulici s názvem Vojtěch (fungoval od 20. září 1988 do 30. června 1990) v době studia dvou čekatelek na tamní zdravotní škole. Z domečků vyšlo do listopadu 1989 čtyřicet nových mladých členek kongregace a další čekatelky.²⁰⁰

197 Tamtéž.

198 AK, Kronika Milosrdných sester svatého Karla Boromejského, díl XIX, s. 56.

199 Pramen výslovně neuvádí důvod ukončení činnosti jednotlivých „domečků“. Mohlo se jednat o prodej, nebo prosté ukončení činnosti a odchod sester. AK, Index domů KMSKB a její činnosti.

200 21 sester profesek, 14 sester juniorek, 5 novicek a 27 čekatelek – viz AK, Kronika Milosrdných sester svatého Karla Boromejského, díl XIX, s. 56.

Závěr

Pokoušíme-li se shrnout činnost Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v prostoru brněnského biskupství, lze konstatovat, že její působení se v této diecézi nijak zvláště neodlišovalo od působení v ostatních diecézích na našem území. Lze dokonce říci, že hlavní jádro činnosti, zakládání jednotlivých domů a práce sester v nich kopírovalo v začátku činnosti i v průběhu mnoha dalších let, po které zde intenzivněji působily, vývoj na ostatním území. Také odchody sester a rušení jednotlivých klášterů a ústavů se nevyznačuje žádnou anomálií ve srovnání s vývojem v jiných diecézích.

Příchod nejméně tří boromejek vyslaných mateřským domem v Praze, nebo Těšíně na jednotlivé lokality se většinou odehrával po jednání s dobrodincem, který pro realizaci svých dobročinných záměrů vyvolil z nějakého důvodu právě členky této kongregace. Často se tak stávalo proto, že je znal jako osvědčené z jejich dřívější činnosti na jiném místě. Nejednalo-li se přímo o dobrodince jako jednotlivce, přicházely na žádost spolků, které byly založeny s cílem zřídit v obci nějaký dobročinný ústav jako nemocnici, chudobinec, sirotčinec nebo v jiných případech vzdělávací ústav jako soukromou školu, školu domácích prací nebo dětskou opatrovnu. Tak jednotlivými iniciátory příchodu sester byly v případě Líšně Egbert hrabě Belcredi, Dačic baronka Dalbergová, Hrušovan nad Jevišovkou Anna a Fridrich Kammelovi, Moravce saská královna Carola, v ostatních případech (Nová Říše, Jihlava, České Křídlovce-Božice) se jedná o spolky vytyčené za účelem postavení ústavu. V případě Brna – ulice Údolní, sestry zakoupily hned na počátku dům samy.

Ve většině případů bylo pro kongregaci nemožné se po příchodu z vlastních prostředků starat o vydržování potřebných. Z tohoto důvodu byl nucen dobrodinec, případně spolek, který si vytýčil za cíl zřídit na svém panství nebo v obci dobročinný ústav, minimálně na začátku zaštitit vše vlastními prostředky, sbírkami a donacemi. Bez těchto složek financování by sotva mohlo dojít jak k usazení, tak k rozvoji činnosti.

Sestry začínaly svoji působnost v nových filiálních domech v podstatě dvěma základními způsoby. Buď při založení domu bylo v prvním případě jeho hlavním účelem ošetřování nemocných nebo starých lidí (filiální domy Nová Říše, Hrušovany nad Jevišovkou, Moravec) nebo v druhém případě péče o výuku dětí, nebo o sirotky (Brno-Líšeň, Brno – ulice Údolní, Dačice, Jihlava, České Křídlovce-Božice²⁰¹). Většina filiálních domů však spojovala více účelů, i z toho důvodu, že pokud byl například sirotčinec nebo azyl pro staré lidi spojen s dalšími druhy činnosti, snáze si vydělal na pokrytí části výdajů za svůj provoz. Movitější rodiče

201 Prvotním záměrem, jak bylo zmíněno výše, bylo vystavět nemocnici, nakonec se ale ústav stal především opatrovnou dětí a posléze opět přibral další druhy činnosti.

mohli platit svým dětem opatrování nebo příspěvek na školné. V průběhu let pak bylo vydržování ústavů hrazeno kombinací několika způsobů – nadacemi, výnosy z koncertů, divadel a povolených sbírek, dále pak financemi od movitějších rodičů dětí a také výnosy z hospodářství, která se často s jednotlivými domy pojila.

Všimneme-li si po okolnostech příchodů sester i odchodů a rušení jednotlivých filiálních domů, zjistíme, že všechny domy na sledovaném území přežily minimálně do druhého desetiletí 20. století. Poté sestry opouštějí v roce 1917 své působiště v Dačicích, dále v roce 1920 v chlapeckém semináři v Brně, v roce 1928 v Hrušovanech nad Jevišovkou a v roce 1945 v Nové Říši. Někde důvody odchodu sester nejsou zcela zřejmé, jinde se jedná o jejich nedostatek a z toho důvodu zrušení filiálního domu a přesun jinam nebo v případech filiálního domu v Hrušovanech o vypovězení dřívější smlouvy ze strany dědice šlechtické dvojice, která dům nadačně vybavila.

Po komunistickém převratu v roce 1950 nebyly ani boromejky ušetřeny celostátní snahy o likvidaci ženského řeholního života, jejímž záměrem bylo koncentrovat řeholnice v menším počtu klášterních budov a tak je paralyzovat, stejně jako celou církev. Tří domů v brněnské diecézi se přímo dotkla akce vyklízení ženských klášterů. Sestrám z domů v Brně-Lišni, v Brně – Údolní ulici a v Jihlavě byly doručeny koncem srpna 1950 přípisy Státního úřadu pro věci církevní o „nedostatečném využití budovy, proto je nutno přikročit k přemístění sester“. Přípis byl doručen církevní referentkou, která pak dohlížela na balení a na pořádek a již dalšího dne, nebo za dva dny byly odvezeny do shromažďovacího kláštera.

Pouze několik sester bylo nakonec vyvázáno Státním úřadem pro věci církevní z jednoho ze shromažďovacích klášterů, aby převzaly činnost v zaopatřovacím ústavu v Plavči u Znojma dne 15. října 1950. Z dalšího domu – v Moravě byly sestry vypovězeny v roce 1953, poté odešly v roce 1979 z domu v Božicích a roku 1984 z Plavče. V roce 1997 ukončily také své působení v Brně na Charbulově ulici. Poté zůstalo kongregaci ještě působiště ve Znojmě-Hradišti, kde setrvala do 15. září 2007 a v Moravských Budějovicích. Na tomto místě působí poslední boromejky v brněnské diecézi dodnes.

Studie vznikla z diplomové práce autorky, obhájené v roce 2008 na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. K literatuře po tomto datu bylo přihlédnuto jen výběrově.

Wirken der Kongregation der Barmherzigen Schwestern vom hl. Karl Borromäus seit ihrer Ankunft bis heute (1862–2020)

Die Studie mappiert die Tätigkeit der Kongregation der Barmherzigen Schwestern vom hl. Karl Borromäus (SMCB) in der Brüner Diözese in den Jahren 1862–2020. Ihre Zeitfestlegung wird auf der Untergrenze mit dem Jahr 1862, wann die Kongregation in ihren ersten Wirkungskreis auf dem Gebiet der Brüner Diözese in Lösč (damals eine selbstständige Gemeinde wurde im Jahr 1944 zur Stadt Brünn angeschlossen), und auf der Obergrenze mit der Gegenwart gegeben.

Nach einer kurzgefaßten Beschreibung der Entstehung und der Frühgeschichte der Kongregation, des Beginns ihrer Wirkung in Böhmen (erste Schwestern kamen aus französischem Nancy nach Prag im Jahr 1837) und einem Abriß ihrer weiteren Entwicklung folgt eine Aufzählung der dreizehn Filialhäuser chronologisch nach den Daten der Ankünfte der Schwestern in gegebene Wirkungsstätten gereiht. Am alleinigen Abschluß der Studie wird dann kurz der Phänomen der sogenannten Häuschen, in denen im Zeitraum der kommunistischen Totalität eine geheime Formierung von neuen weiblichen Mitgliedern der Kongregation verlief, akzentiert. Auf dem Gebiet des Brüner Bistums sind nach den festgestellten Tatbeständen vier Häuschen in Brünn und ein in Iglau gewesen.

Die Kongregation gründete eine neue Wirkungsstätte immer mit einer Ankunft von mindestens drei Schwestern. Die Wirkungsstätten wurden aus verschiedenen Gründen, die nicht immer bekannt sind, verlassen (Es könnte sich um einen Mangel an Schwestern, oder im Zeitraum des Kommunismus auch um eine Verweisung der Schwestern von der Seite des Staatsamts für kirchliche Angelegenheiten handeln.) Den Hauptinhalt der Tätigkeit bildete die Armen- und Krankenfürsorge und der Schulunterricht. Heutzutage wirken die Schwestern in der Brüner Diözese nur in einem einzigen Ort – im Mährisch Budwitz (Seniorenfürsorge).

Die Grundquellen, von denen geschöpft wurde, waren im Archiv der Kongregation, in zuständigen Bezirksarchiven oder im Archiv der Stadt Brünn aufbewahrten Urkunden zu den einzelnen Filialhäusern, weiter dann im Mährischen Landesarchiv aufbewahrten Schriftstücke des Bistumsordinariats (Amt und Kanzlei des Diözesanbischofs) und des Konsistoriums (Beratungskollegium des Diözesanbischofs).

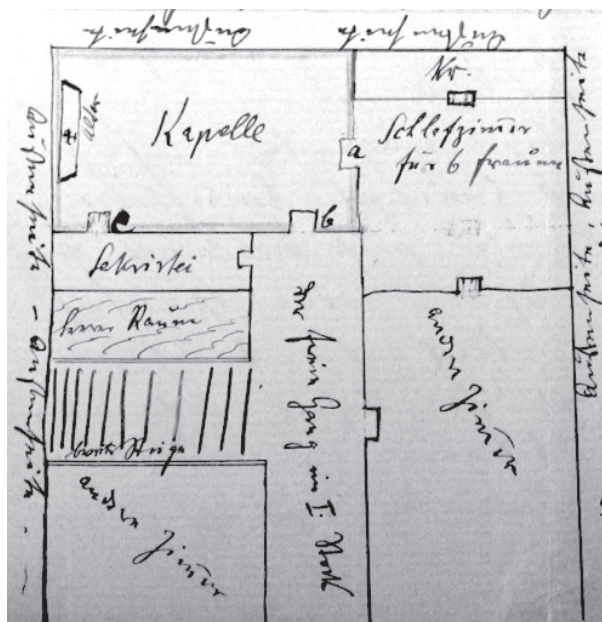
Activities of the Sisters of Mercy of St. Borromeo Congregation from Their Arrival to Present Times (1862–2020)

The study describes activities of the Sisters of Mercy of St. Borromeo congregation (SMCB) in the Brno diocese in the years 1862–2020. The time span is between 1862, the year when the congregation had come to its first place of work in the territory of Brno diocese i. e. to Líšeň (at that time an independent municipality joined to the town of Brno in 1944) and the present.

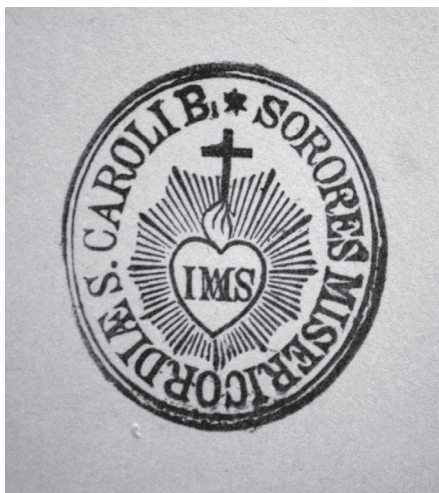
After a brief description of the origin, early history of the congregation and beginning of its work in Bohemia and Moravia (the first sisters arrived from French Nancy to Prague in 1837) and an outline of further development, there follows a list of 13 branch houses chronologically arranged according to the date of sisters' arrival at their place of work. At the very end of the study there is briefly emphasized a phenomenon of the so-called small houses where during the communist totalitarian regime new members of the congregation were accepted in secret. In the area of the Brno bishopric there were four small houses and one was in Jihlava.

The congregation used to establish its new place of activity with at least three sisters. The places were then abandoned from various reasons, not always known (it might be because of e. g. lack of sisters, or during the communist era, that sisters were expelled by the State Office for Religious Matters). The main activity of the sisters was care of the poor and ill, and school education. At present sisters from the Brno diocese work in one place only, in Moravské Budějovice (taking care of the elderly).

The basic sources used for the study were the documents to individual branch houses deposited in the congregation archives, in the district archives or the Archives of the Town of Brno, then the written documents from the bishop's office (i. e. bureau and office of diocese bishop) and consistory (an advisory board of diocese bishop) deposited in the Moravian Land Archives.

Situační náčrtek rozvržení místnosti Louisina domu v Moravci – 1881
(Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, fond Farní úřad Moravec 1764–1949, inv. č. 36 Klášter a dům pro přestárlé 1879–1906, kart. 1)

Znak Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského – rok 1924
(Moravský zemský archiv, fond E 80 Biskupský ordinariát, inv. č. 579, sign. B160/2b Filiální dům v Moravci, kart. 121.)

*Stravování lišeňských dětí polévkou vařenou v klášterní kuchyni ve školním roce 1930/31
(Archiv města Brna, fond M 115 Dívčí klášterní škola národní, Brno-Líšeň 1863–1949, inv. č. 324
Kronika dívčí školy v Líšni.)*

*Stavební úpravy ve Znojmě-Hradišti
v roce 1958
(Archiv Kongregace Milosrdných sester
sv. Karla Boromejského, Šporkova 12, mate-
riál k dějinám konventního domu
ve Znojmě-Hradišti.)*

*Klášteř boromejek na Údolní ulici v Brně – nedatováno
(Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, Šporkova 12,
materiál k dějinám konventního domu v Brně-Údolní ulici.)*

*Interiér klášteřa na Údolní ulici v Brně – nedatováno
(Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, Šporkova 12,
materiál k dějinám konventního domu v Brně-Údolní ulici.)*

*Starší a novější podoba Ústavu korunního prince Rudolfa v Nové Říši – nedatováno
(Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, Šporkova 12,
materiál k dějinám konventního domu v Nové Říši.)*

Ústav korunního prince Rudolfa v Nové Říši – všední den v životě ústavu – nedatováno
(Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, Šporkova 12,
materiál k dějinám konventního domu v Nové Říši)

čRazítko azylu pro děti a starce ve Velkých
Křídlovicích-Božicích
(Moravský zemský archiv, fond B 22 Zemská
školní rada, č. j. 17 265, kart. 304)

Nákresy znázorňující zatčení Žofie Langrové (domovní prohlídka u M. Pijáčkové proběhla 20. 9. 1952) (Archiv bezpečnostních složek, sbírka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, arch. č. V-734 OV (Antonín Bradna a spol.), Osobní spis státní bezpečnostního vyšetřování proti Marii Pijáčkové.)

Doba trvání jednotlivých filiálních domů v brněnské diecézi

Brno-Líšeň	1862–1950
Nová Říše	1864–1945
Brno – Údolní ulice	1864–1950
Dačice	1873–1917
Hrušovany	1878–1928
Brno – chlapecký seminář	1879–1920
Moravec	1879–1953
Jihlava	1883–1950
České Křídlovice-Božice	1895–1979
Moravské Budějovice	1936–dodnes
Plaveč u Znojma	1950–1984
Znojmo-Hradiště	1958–2007
Brno – Charbulova ulice	1971–1997